

Vakdidactisch ontwerponderzoek: Klimmen naar begripsvorming

Juliette van Leuven
4296087
Dr. Saro Lozano Parra
Vakdidactiek 2
25 juni 2023
Aantal woorden: 7.648

Inhoudsopgave

Abstract	3
Beschrijving van de uitdaging en de context	4
Uitdaging.....	4
Schoolcontext.....	5
Context van het curriculum	6
Onderzoeksvraag.....	7
Theoretisch kader	8
Begripsvorming.....	8
Contextualiseren.....	11
Ontwerpfase.....	13
Ontwerpcriteria.....	13
Ontwerpcriteria vanuit de schoolcontext.....	13
Ontwerpcriteria vanuit de context van het curriculum	13
Ontwerpcriteria vanuit het theoretisch kader.....	13
Beginsituatie.....	14
Leerdoelen.....	15
Ontwerp.....	15
Leerinhoud, didactische werkvormen en leermiddelen.....	15
Uitvoering – evaluatiefase.....	17
Methoden.....	17
Bevindingen.....	19
Conclusie.....	21
Discussie.....	22
Reflectie	23
Literatuurlijst.....	24
Bijlagen	25
Bijlage 1 – Exit-tickets.....	25
Bijlage 2 – Examenvragen	26
Bijlage 3 – Vier op een rij.....	27
Bijlage 4 – Het ontwerp.....	28
Bijlage 5 – Evaluatie: de eindproducten.....	36
Bijlage 6 – Evaluatie: de focusgroep.....	39
Bijlage 7 – Evaluatie: herontwerp.....	40

Abstract

Historische begrippen zijn belangrijk in het geschiedenisonderwijs. Sterker nog, begripsvorming is essentieel voor de ontwikkeling van het historisch besef. De leerlingen in mijn havo 4 klas vinden het echter enorm lastig om verbanden tussen historische begrippen te leggen. In dit ontwerponderzoek is dit probleem aangepakt. De volgende vraag stond centraal: *Hoe moet een ontwerp eruitzien die havo 4 leerlingen van UniC ondersteuning biedt bij het leggen van verbanden tussen historische begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk?* Om deze vraag te beantwoorden is een educatief product ontworpen over de Historische Context Het Britse Rijk (1750-1900) en het daarmee samenhangende kenmerkende aspect 'de moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie'. Leerlingen uit één vierde klas van UniC (Utrecht) hebben een opdracht uitgevoerd die hen stapsgewijs hielp om tot begripsvorming te komen. Om te analyseren of deze opdracht daadwerkelijk ondersteuning heeft kunnen bieden bij het leggen van verbanden tussen historische begrippen is de opdracht geëvalueerd aan de hand van twee evaluatiemethoden. De eindproducten van de leerlingen zijn geanalyseerd en er heeft een gesprek met een focusgroep plaatsgevonden. Hieruit zijn een aantal eisen voor een ontwerp naar voren gekomen. Het ontwerp dient leerlingen stapsgewijs te leren hoe zij historische begrippen kunnen beheersen en moet een keuze-element en het aspect van contextualiseren bevatten. Daarbij is het belangrijk dat de opdracht niet te langdradig is, voldoende uitdaging biedt en genoeg ondersteuning geeft bij het creëren van een historische context.

Beschrijving van de uitdaging en de context

Uitdaging

Tijdens de lessen in mijn havo 4 klas is het mij opgevallen dat de leerlingen moeite hebben met het leggen van verbanden tussen historische begrippen. Ze begrijpen de betekenis van de begrippen niet goed en ze kunnen geen relaties leggen tussen de begrippen. Dit probleem is specifiek merkbaar bij de lesstof over de derde deelvraag van de Historische Context Het Britse Rijk (1750-1900) en het daarmee samenhangende kenmerkende aspect ‘de moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie’. Het gaat om abstracte begrippen, zoals modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme.

Op verschillende manieren ben ik erachter gekomen dat leerlingen veel moeite hebben met het leggen van verbanden tussen abstracte begrippen. Dit kwam bijvoorbeeld naar voren tijdens de uitleg in de les. Leerlingen konden wel een omschrijving geven van de begrippen imperialisme en industrialisatie, maar het lukte de leerlingen niet om een verband tussen de begrippen te leggen. Verder viel het mij op bij de antwoorden op een exit-ticket over het modern imperialisme en de Industriële Revolutie (zie bijlage 1). De leerlingen hebben geen antwoord kunnen geven of een onjuist antwoord gegeven op de vraag. Ook bij het oefenen met examenvragen bleek dat leerlingen de verbanden niet goed konden leggen en zelfs onjuiste verbanden legden (zie bijlage 2). Tot slot viel het mij toen leerlingen aan de slag gingen met de opdracht ‘vier op een rij’ (zie bijlage 3). In een van de blokjes staat ‘Koppel de begrippen modern imperialisme en Industriële Revolutie aan elkaar’. De meeste leerlingen konden hier geen antwoord op geven.

Ook de leerlingen zelf erkennen de moeite die zij hebben met het beheersen van historische begrippen. Zij geven aan dat zij dit lastig vinden omdat de begrippen “nogal vaag” zijn, aldus verschillende leerlingen uit havo 4. Wanneer leerlingen de kans krijgen in de les om te oefenen met het leggen van verbanden, geven zij daarom aan liever tijd te besteden aan een andere opdracht. Tijdens de lessen wordt er bijvoorbeeld tijd ingeruimd om aan de syllabusopdracht te werken. Bij de syllabusopdracht maken leerlingen een *concept map* over alle belangrijke begrippen en termen uit de Historische Context het Britse Rijk. Met deze opdracht kunnen leerlingen extra punten scoren voor hun toets. Vanuit het perspectief van de docenten wordt dit gezien als een handige opdracht om te oefenen met het leggen van relaties tussen begrippen. Veel leerlingen kiezen echter toch voor een andere opdracht. Dit resulteert erin dat leerlingen niet oefenen met het leggen van verbanden.

Het is duidelijk dat de leerlingen van havo 4 het moeilijk vinden om verbanden te leggen tussen historische begrippen. Dit is een probleem dat aangepakt moet worden. Het doel van dit vakdidactisch onderzoek is daarom een manier te vinden om leerlingen te kunnen ondersteunen bij het leggen van verbanden tussen historische begrippen. Het leggen van verbanden is een belangrijke vaardigheid bij geschiedenis. Om deze reden is het belangrijk om de leerlingen in hun ontwikkeling van deze vaardigheid te ondersteunen.

De uitdaging sluit aan bij de voorwaarden van Variant A waarbij het gaat om een ontwerponderzoek op lesniveau. Bij Variant A is de onderzoeksvraag gekoppeld aan het ontwerpen van een educatief product die van toepassing is in jouw klas. In mijn ontwerponderzoek richt ik mij op mijn havo 4 klas en ga ik aan de slag met de uitdaging door een werkvorm te ontwerpen die aansluit bij het curriculum van de bovenbouw.

Schoolcontext

De school waar het ontwerponderzoek is uitgevoerd is UniC (Utrecht). Het afgelopen jaar heb ik stage gelopen op deze openbare school voor havo en vwo. De school biedt vernieuwend en ondernemend onderwijs aan. Bij UniC leer je voor een diploma met méér waarde. De visie van UniC draait om de uniciteit die de school erkent en uitdraagt. Bij deze uniciteit passen drie kernwaarden: eigenheid, verbondenheid en autonomie. Elke leerling is uniek en daarom wordt de ontwikkeling van de unieke talenten, interesses en vaardigheden van leerlingen gestimuleerd. Daarnaast is het onderwijs van UniC uniek omdat kennisverwerving wordt verbonden met samenwerkend leren en persoonlijke groei. Tot slot is de school zelf uniek omdat de school een eigen weg inslaat door innovatief onderwijs te bieden.¹

Het unieke karakter van UniC is ook in de praktijk terug te zien. Voor verschillende vakken krijgen leerlingen in de onderbouw vakoverstijgend les. In de bovenbouw krijgt het onderwijs het traditionele karakter van een school terug. De schoolvakken in de bovenbouw worden afzonderlijk van elkaar gedoceerd. Wanneer leerlingen de overstap maken van klas 3 (onderbouw) naar klas 4 (bovenbouw) zijn er dus grote verschillen in het onderwijs waarmee zij bekend zijn en het onderwijs waarmee zij te maken krijgen. De overstap wordt daarom ervaren als groot en pittig door de leerlingen. Zo hebben leerlingen aangegeven dat zij het lastig vinden dat het vak geschiedenis in de bovenbouw anders is dan het vak mens & maatschappij in de onderbouw. De leerlingen wisten bijvoorbeeld niet zo goed wat zij moesten verwachten van het vak geschiedenis qua lesstof en vaardigheden. Het is dus een uitdaging voor de leerlingen om met deze overgang om te gaan.

Niet alleen leerlingen worstelen met de overgang van klas 3 naar klas 4. Ook de docent die de klas lesgeeft moet hier goed op kunnen inspelen. Daarom is het belangrijk om een goed beeld van de klas te hebben. De havo 4 klas die ik lesgeef is heterogeen en bestaat uit 25 leerlingen. De klas krijgt wekelijks 90 minuten les. Er heerst een prettige werksfeer en er zijn geen ordeproblemen in de klas. De leerlingen hebben echter wel veel behoefte aan structuur, korte activerende werkvormen, samenwerkend leren, begeleiding bij het uitvoeren van de opdrachten en een duidelijke uitleg over de lesstof. Door nauw samen te werken met de vaksectie heb ik een nog duidelijker beeld gekregen van de havo 4 leerlingen. We werken samen aan het ontwerpen van de lessen en de toetsen voor havo 4. Ook is er veel ruimte voor feedback. Voor mij, als startende docent, is dit een prettige manier van samenwerking omdat het mij in staat stelt verder te groeien als docent.

¹ UniC, “Visie + Missie,” geraadpleegd op 27 februari 2023, <https://www.unic-utrecht.nl/visie-missie>.

Bij de leerlingen van havo 4 staat de kernwaarde autonomie van de visie van UniC centraal. Op Unic genieten de leerlingen veel autonomie. Daarom kunnen leerlingen vaak kiezen met welke opdrachten zij aan de slag gaan. Zo kunnen zij ervoor kiezen om te oefenen met historische vaardigheden in het leggen van verbanden, chronologie of bronanalyse. Hoewel leerlingen aangeven dat zij het fijn vinden om een eigen keuze hierin te maken, valt het mij op dat de keuze van leerlingen niet snel uitgaat naar het oefenen met het leggen van verbanden tussen begrippen. Op deze manier is het lastig om de leerlingen echt te laten oefenen met deze vaardigheid. Zelf ben ik dus nog erg zoekende in hoe ik als docent de leerlingen het beste hierin kan ondersteunen.

Context van het curriculum

Welke plaats hebben historische begrippen in het geschiedenis curriculum van havo? Begrippen zijn belangrijk in het geschiedenisonderwijs. Het werken met begrippen zorgt er voor dat kennis overzichtelijk kan worden weergegeven en geïnterpreteerd.² Historische gebeurtenissen en verschijnselen kunnen op deze manier makkelijker geplaatst worden. Bij het behandelen van concrete historische gebeurtenissen en verschijnselen is het gebruik van abstracte begrippen daarom van belang. Sterker nog, volgens historici Arie Wilschut, Dick van Straaten en Marcel van Riessen kan een persoon pas wat met geschiedenis wanneer hij of zij begrippen beheerst en deze begrippen kan gebruiken in verband met bepaalde gebeurtenissen en verschijnselen. Met behulp van begrippen kan iemand dus geschiedenis leren. Dat gaat niet zozeer over het uit het hoofd leren van de definitie van gebeurtenissen en verschijnselen. Het gaat erom betekenis te geven aan wat iemand ergens heeft gehoord of gelezen. Om deze reden zijn begrippen en het bevorderen van begripsvorming belangrijk voor het geschiedenisonderwijs.³

Daarnaast wordt het belang van historische begrippen duidelijk wanneer er wordt gekeken naar wat havo-leerlingen aan het einde van hun schoolrit moeten kennen en kunnen. Zo bestaat het examenprogramma onder andere uit Domein A 'Historisch besef'. De inhoud van domein A is geordend volgens drie hoofdclusters van historisch denken en redeneren: tijd, interpretatie en betekenis voor nu.⁴ Om dit historisch besef bij leerlingen te ontwikkelen, is historische begrippenkennis een essentieel aspect.⁵ Leerlingen hebben namelijk "een basis van domein specifieke vakkennis nodig om te kunnen

² A. Wilschut, D. van Straaten en M. van Riessen, *Geschiedenisdidactiek: Handboek voor de vakdocent* (Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2016), 62.

³ Wilschut, Van Straaten en Van Riessen, *Geschiedenisdidactiek*, 63.

⁴ College voor Toetsen en Examens, "Examenprogramma geschiedenis havo," geraadpleegd op 1 mei 2023, <https://www.examenblad.nl/examenstof/geschiedenis-havo-vanaf-2018/2023/havo/f=/Examenprogramma%20geschiedenis%20havo.pdf>; College voor Toetsen en Examens, "Geschiedenis havo, syllabus centraal examen 2023," versie 2, 21 juni 2021, geraadpleegd op 1 mei 2023, https://www.examenblad.nl/examenstof/syllabus-geschiedenis-havo-2023/2023/havo/f=/Syllabus_Geschiedenis_Havo_2023_versie_def.pdf.

⁵ W. Smets, "Vier ontwerpprincipes voor het leren van historische begrippen door leerlingen," *Tijdschrift voor didactiek van de Mens- en Maatschappijvakken* 4 (2022): 28.

redeneren over het verleden”.⁶ De domein specifieke vakkennis is tevens in het examenprogramma vastgelegd onder Domein B ‘Oriëntatiekennis’. De leerlingen moeten alle kenmerkende aspecten op een meer algemeen niveau kunnen herkennen. Ze moeten ook in staat zijn deze kenmerkende aspecten uit te leggen aan de hand van onbekende voorbeelden.⁷ De kenmerkende aspecten zijn terug te vinden in de tien tijdvakken en de verschillende historische contexten. Het zijn deze kenmerkende aspecten waarin belangrijke historische begrippen naar voren komen.

De belangrijke historische begrippen komen niet alleen naar voren in de kenmerkende aspecten. In het geschiedenis curriculum van havo heeft elk tijdvak een eigen begrippenlijst. In de lesstof van de historische contexten worden bovendien extra begrippen toegevoegd aan de begrippenlijst. Niet alle belangrijke begrippen uit de historische contexten worden genoemd in de begrippenlijst in de methode Geschiedenis Werkplaats die op UniC wordt gebruikt. Veel begrippen uit de historische contexten zijn namelijk een herhaling van de begrippen uit de tijdvakken. Al met al komen leerlingen tijdens het schoolvak geschiedenis in aanraking met veel historische begrippen.

Onderzoeksvraag

Hoe moet een ontwerp eruitzien die havo 4 leerlingen van UniC ondersteuning biedt bij het leggen van verbanden tussen historische begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk?

⁶ Smets, “Vier ontwerpprincipes voor het leren van historische begrippen door leerlingen,” 28.

⁷ College voor Toetsen en Examens, “Geschiedenis havo, syllabus centraal examen 2023.”

Theoretisch kader

Voor dit ontwerponderzoek is het relevant om uit te diepen wat voor onderzoek er is gedaan naar begripsvorming en contextualiseren.

Begripsvorming

Om te kunnen redeneren over het verleden is domein specifieke vakkennis nodig. In het schoolvak geschiedenis vormen historische begrippen een essentieel onderdeel van die kennis.⁸ Begrippen zijn daarom enorm belangrijk in het geschiedenisonderwijs. Door middel van deze historische begrippen kunnen we het verleden beschrijven en interpreteren.⁹ Dit kan eenvoudig lijken, maar begripsvorming in het geschiedenisonderwijs is complex. Hoogleraar Vakdidactiek Carla van Boxtel beschrijft dat veel historische begrippen onduidelijk zijn omschreven en moeilijk in een definitie te vatten zijn.¹⁰ Deze “vage begrippen” worden in de onderwijskundige literatuur “fuzzy concepts” genoemd.¹¹ Daarnaast zijn historische begrippen lastig omdat zij aan interpretatie onderhevig zijn.¹² Een voorbeeld hiervan is het begrip slavernij. Verschillende historici kunnen met slavernij iets anders bedoelen afhankelijk van de tijd waar zij naar refereren.

Historische begrippen worden ook als complex gezien omdat zij abstract zijn.¹³ Dit betekent dat begrippen niet als een concreet voorwerp voorstelbaar zijn. Toch zijn niet alle begrippen in dezelfde mate abstract. Hoe moeilijker het is om een beeld te vormen bij het begrip, hoe hoger het abstractieniveau is.¹⁴ Zo heeft het begrip vrede een hoger abstractieniveau dan het begrip auto. Specifiek bij begripsvorming in het geschiedenisonderwijs gaat het om het opklimmen of afdalen langs de ladder van het concrete naar het abstracte niveau van begrippen.¹⁵

Er kan bovendien een onderscheid worden gemaakt tussen unieke en generieke begrippen. Volgens Wilschut et al. horen unieke begrippen bij één bepaald onderwerp en keren deze begrippen verder niet terug in de geschiedenis, zoals het begrip farao. Daarentegen horen generieke begrippen niet bij één bepaald onderwerp en zullen deze begrippen dus vaker in de geschiedenis voorkomen, bijvoorbeeld het begrip macht.¹⁶ Hoe meer generiek een begrip is, hoe belangrijker deze wordt voor het onderwijs. Dit komt doordat deze begrippen in meerdere verbanden worden gebruikt. De beheersing van deze sleutelbegrippen is van belang omdat een leerling nieuwe gebeurtenissen of verschijnselen dan kan herkennen als “een voorbeeld van...”. Leerlingen kunnen hierdoor gebeurtenissen of verschijnselen

⁸ W. Smets, “Vier ontwerpprincipes voor het leren van historische begrippen door leerlingen,” *Tijdschrift voor didactiek van de Mens- en Maatschappijvakken* 4 (2022): 27.

⁹ C. van Boxtel, “De complexiteit van begripsontwikkeling,” *Kleio* 2 (1995): 12.

¹⁰ Van Boxtel, “De complexiteit van begripsontwikkeling,” 12.

¹¹ Idem.

¹² Idem.

¹³ Van Boxtel, “De complexiteit van begripsontwikkeling,” 13.

¹⁴ Wilschut, Van Straaten en Van Riessen, *Geschiedenisdidactiek*, 63.

¹⁵ Ibid., 64.

¹⁶ Idem.

classificeren en begrijpen.¹⁷ Zowel unieke als generieke begrippen kunnen in meer concrete of abstracte vormen voorkomen. Hierdoor ontstaan er vier verschillende categorieën begrippen (zie tabel 1).¹⁸

Tabel 1

Soort A: concreet, specifiek Voorbeeld: <i>Spinning Jenny</i> (eenvoudige spinmachine)	Soort B: abstract, specifiek Voorbeeld: Industriële revolutie
Soort C: concreet, generiek Voorbeeld: vuurwapens	Soort D: abstract, generiek Voorbeeld: macht

In dit ontwerponderzoek richt ik mij op abstracte begrippen die onder soort B en D vallen. Het betreft begrippen die behoren tot de derde deelvraag van de Historische Context Het Britse Rijk (1750-1900) en het daarmee samenhangende kenmerkende aspect ‘de moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie’. Deze begrippen komen ook bij andere onderwerpen in het curriculum naar voren.

Bij het schoolvak geschiedenis komen leerlingen in aanraking met verschillende soorten begrippen die vallen onder de vier categorieën uit tabel 1. Om deze begrippen goed te kunnen begrijpen, wordt er een beroep gedaan op de taalvaardigheid van de leerlingen.¹⁹ Het is daarom aan te raden om op te bouwen van concrete naar abstracte begrippen. In het geschiedenisonderwijs is dit echter niet makkelijk te realiseren.²⁰ Dit komt doordat de meeste geschiedenismethodes (ook op UniC) op een chronologische manier zijn opgebouwd. Veel historische begrippen zijn gebonden aan een bepaalde periode en kunnen daarom moeilijk pas in een hoger leerjaar behandeld worden.²¹ Een voorbeeld is het begrip democratie, dat al in de brugklas behandeld wordt.

Wat betekent het voor leerlingen om een begrip te beheersen? Wanneer leerlingen begrippen gebruiken, schakelen zij hun mentale concepten in. Van Boxtel beschrijft dat leerlingen bepaalde representaties construeren aan de hand van formele en informele leerervaringen. De representaties worden vervolgens opgeslagen in het geheugen. Het zijn deze representaties van kennis die “mentale concepten” worden genoemd.²² De mentale concepten zijn geen vaststaande concepten maar ze zijn aan verandering onderhevig. Door nieuwe kennis op te nemen worden de mentale concepten steeds aangepast. Hierdoor ontstaat er “een meer samenhangende structuur in het conceptuele netwerk”.²³ Dit conceptuele netwerk bestaat uit begrippen waartussen relaties zijn gelegd. Het is belangrijk om te benoemen dat deze relaties niet automatisch correct zijn. Wanneer leerlingen onjuiste kenmerken of relaties toekennen aan een begrip kunnen er misconcepties ontstaan.²⁴ Het beheersen van begrippen gaat

¹⁷ Wilschut, Van Straaten en Van Riessen, *Geschiedenisdidactiek*, 65.

¹⁸ Dit is een aangepast voorbeeld van tabel 2.6 die staat weergegeven in A. Wilschut, D. van Straaten en M. van Riessen, *Geschiedenisdidactiek: Handboek voor de vakdocent* (Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2016), 65.

¹⁹ Van Boxtel, “De complexiteit van begripsontwikkeling,” 13.

²⁰ Idem.

²¹ Idem.

²² Van Boxtel, “De complexiteit van begripsontwikkeling,” 14.

²³ Idem.

²⁴ Idem.

dus verder dan alleen het kennen van de definitie van het begrip. Leerlingen moeten ook in staat zijn om relaties tussen begrippen te leggen.

In de beheersing van begrippen kunnen er niveaus onderscheiden worden. Hierbij wordt er een onderscheid gemaakt tussen het kennen en onthouden van een begrip en het toepassen van een begrip. Er zijn verschillende indelingen bekend van beheersingsniveaus, zoals de taxonomie van Bloom. In dit onderzoek wordt gebruikt gemaakt van de indeling uit het boek *Geschiedenisdidactiek: Handboek voor de vakdocent*. Gebaseerd op het artikel “De complexiteit van begripsontwikkeling”, geschreven door Carla van Boxtel, onderscheidt Wilschut et al. vijf niveaus in de beheersing van begrippen. Deze principes zijn specifiek geformuleerd dan die van Van Boxtel en daarom makkelijk toepasbaar in de praktijk. Het gaat om de volgende vijf niveaus:

1. Leerlingen kennen de zaken waarnaar het begrip verwijst;
2. Leerlingen kennen de definitie van het begrip;
3. Leerlingen kunnen relaties leggen tussen het begrip en andere begrippen;
4. Leerlingen kunnen begrippen (wendbaar) toepassen;
5. Leerlingen kunnen begrippen kritisch evalueren.²⁵

Voor het bereiken van een hoger niveau van beheersing is veel oefening nodig.²⁶ Aangezien het leggen van verbanden tussen historische begrippen centraal staat in mijn ontwerponderzoek zal ik mij richten op de eerste drie niveaus. Het zou een mooi resultaat zijn als leerlingen na het afronden van de opdracht die ik voor hen heb ontworpen het derde niveau hebben bereikt.

Hoe kunnen historische begrippen aangeleerd worden? Volgens lerarenopleider en onderzoeker Wouter Smets kunnen er effectieve leerstrategieën worden afgeleid op basis van inzichten in de ontwikkeling van cognitie.²⁷ Vanuit de cognitieve ontwikkelingspsychologie is de architectuur van het menselijk brein bepalend voor de beste ontwikkeling van cognitie bij leerlingen.²⁸ Het gaat om leerstrategieën die zich volledig focussen op het bevorderen van de cognitieve ontwikkeling van leerlingen door rekening te houden met de werking van het menselijk brein.²⁹ Smets heeft hierbij gezocht naar mechanismes die kunnen verklaren waarom bepaalde didactische principes kunnen leiden tot het “duurzaam verwerven van historische begrippen”.³⁰

Smets heeft vier principes opgesteld met betrekking tot het aanleren van historische begrippen. Het eerste principe is dat relevante voorkennis actief beschikbaar is voor het werkgeheugen. Dit betekent dat er bij het aanleren van historische begrippen geen cognitieve overbelasting plaatsvindt.³¹ Het tweede

²⁵ Wilschut, Van Straaten en Van Riessen, *Geschiedenisdidactiek*, 68.

²⁶ Idem.

²⁷ Smets, “Vier ontwerpprincipes voor het leren van historische begrippen door leerlingen,” 30-31.

²⁸ Ibid., 30.

²⁹ Ibid., 31.

³⁰ Ibid., 32.

³¹ Ibid., 35.

principe betreft het uitleggen van abstracte concepten met concrete voorbeelden. Leerlingen hebben feitenkennis over concrete historische verschijnselen nodig om te kunnen contextualiseren. Vervolgens stelt deze abstractere kennis leerlingen in staat om verbanden tussen begrippen te leggen.³² Het derde principe gaat over het opbouwen van begrippenschema's in het langetermijngeheugen bijvoorbeeld door het gebruik van *concept maps*. Zo staan historische begrippen niet los van elkaar maar worden verbanden tussen begrippen gelegd.³³ Het vierde principe gaat over het toegankelijk maken van begrippen uit het langetermijngeheugen. Hierbij is het belangrijk om historische begrippen regelmatig te herhalen.³⁴ Deze vier principes kunnen ervoor zorgen dat historische begrippen effectiever worden aangeleerd.

In het kort, het beheersen van historische begrippen vormt een belangrijk onderdeel van de domein specifieke vakkennis die leerlingen nodig hebben om het historisch besef te ontwikkelen. Daarbij zijn het vooral de “fuzzy concepts” die moeilijk te vatten zijn voor leerlingen. Om een inzicht te krijgen in hoeverre de leerlingen de historische begrippen beheersen, kan er gebruik worden gemaakt van de indeling van de vijf beheersingsniveaus. Hoe leerlingen vervolgens kunnen klimmen op deze ladder van begripsbeheersing kan worden afgeleid uit de ontwerpprincipes van Smets.

Contextualiseren

In het tweede ontwerpprincipe van Smets komt naar voren dat contextualiseren nodig is om leerlingen in staat te stellen verbanden tussen begrippen te leggen.³⁵ Bij contextualiseren creëren leerlingen “een historische context bij gebeurtenissen en handelen van mensen met als doel deze verschijnselen historisch te kunnen verklaren”.³⁶ Dit helpt leerlingen om concrete kennis te verbinden aan abstracte begrippen.³⁷ Om tot begripsvorming te komen is contextualiseren dus noodzakelijk. Sterker nog, als we leerlingen uiteindelijk historisch willen laten redeneren, is contextualiseren essentieel. Het is namelijk een aspect van het historisch redeneren.³⁸

³² Smets, “Vier ontwerpprincipes voor het leren van historische begrippen door leerlingen,” 38.

³³ Ibid., 39-40.

³⁴ Ibid., 41.

³⁵ Ibid., 38.

³⁶ T. Huijgen, “Contextualiseren kun je leren,” laatst gewijzigd op 10 oktober 2019, geraadpleegd op 1 mei 2023, <https://didactiefonline.nl/artikel/contextualiseren-kun-je-leren>.

³⁷ Smets, “Vier ontwerpprincipes voor het leren van historische begrippen door leerlingen,” 38.

³⁸ C. van Boxtel en J. van Drie, “Historical Reasoning: Towards a Framework for Analyzing Students’ Reasoning about the Past,” *Educational Psychology Review* 20 (2008): 95.

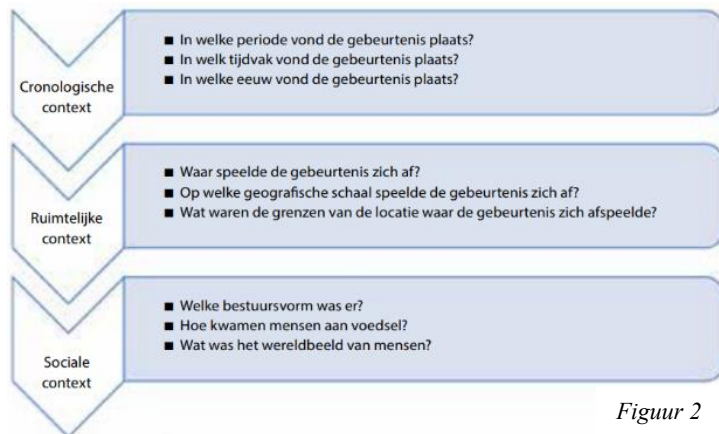
Hoe kunnen leerlingen contextualiseren? Het onderzoek naar contextualiseren door lerarenopleider en onderzoeker Tim Huijgen biedt inzichten hierin.³⁹ In de praktijk zijn het de leraren die de historische context schetsen voor de leerlingen. Als gevolg hiervan zijn leerlingen niet in staat om zelfstandig een historische context te creëren bij een historisch verschijnsel.⁴⁰ Juist om tot begripsvorming te komen is het van belang dat leerlingen zelf een historische context kunnen creëren. Huijgen heeft vier principes geformuleerd die het aanleren van contextualiseren bij leerlingen bevordert (zie figuur 1).

Figuur 1

bevordert (zie figuur 1). Voor mijn onderzoek is met name het principe ‘leer leerlingen hoe zij een historische context kunnen creëren’ nuttig. Aan de hand van voorbeeldvragen kunnen leerlingen zelfstandig een context maken (zie figuur 2).⁴¹ Op deze manier krijgen de leerlingen meer inzicht in de historische begrippen.

Hoewel het contextualiseren leerlingen helpt bij begripsvorming, betekent dit nog niet dat ze daadwerkelijk in staat zijn verbanden te leggen tussen begrippen. Het leggen van relaties tussen begrippen is nodig om betekenis te kunnen geven aan historische informatie.⁴² Om leerlingen te laten oefenen met de samenhang

Figuur 2

tussen begrippen kunnen we ons richten op een activerende werkvorm zoals Welk Woord Weg. Deze werkvorm gebruikt domein specifieke vakkennis om het historisch contextualiseren te stimuleren.⁴³ De leerlingen moeten de samenhang tussen de begrippen benoemen en beargumenteren.⁴⁴ Hiervoor moeten ze de historische context van de begrippen scherp hebben. Welk Woord Weg is daarom een goede oefening om leerlingen te leren nadenken over de betekenis van begrippen en over de relaties tussen begrippen.⁴⁵

³⁹ T. Huijgen, “Balancing between the present and the past: Promoting students’ ability to perform historical contextualization” (PhD diss., Universiteit van Groningen, 2018).

⁴⁰ T. Huijgen, “Contextualiseren kun je leren.”

⁴¹ T. Huijgen, “Boeten voor blote voeten. Contextualiseren in drie stappen,” *Kleio* 60, nr. 5 (2019) 59.

⁴² H. Havekes, “Kritische houding bij leerlingen stimuleren: Onderzoek naar werkvorm Welk-Woord- Weg,” *Kleio* 58, nr. 3 (2017): 62.

⁴³ Havekes, “Kritische houding bij leerlingen stimuleren,” 61.

⁴⁴ J. de Vries, H. Havekes, A. Aardema en B.d. Rooijen, *Actief Historisch Denken. Opdrachten voor Activerend Geschiedenisonderwijs* (Boxmeer: Stichting Geschiedenis, Staatsinrichting en Educatie, 2004), 13.

⁴⁵ De Vries, Havekes, Aardema en Rooijen, *Actief Historisch Denken*, 13.

Ontwerpfase

Ontwerpcriteria

De ontwerpcriteria voor het ontwerp komen voort uit de schoolcontext, context van het curriculum en het theoretisch kader.

Ontwerpcriteria vanuit de schoolcontext:

1. *Het ontwerp bevat een keuze-element.* Bij het maken van het ontwerp vind ik het essentieel om rekening te houden met de schoolcontext. Daarom wil ik graag de kernwaarde autonomie in het ontwerp verwerken. Dit geeft de leerlingen de mogelijkheid om keuzes te maken. Het is echter belangrijk om te benadrukken dat de keuzes die leerlingen maken gaan plaatsvinden binnen bepaalde kaders. De leerlingen kunnen bijvoorbeeld niet kiezen om wel of niet deel te nemen aan de werkvorm. Alle leerlingen gaan aan slag met de werkvorm zodat zij kunnen oefenen met het leggen van verbanden tussen historische begrippen. De leerlingen kunnen wel kiezen op welk niveau zij willen beginnen met de opdracht en of zij de uitdaging van de rondes willen aangaan. Zo ervaren de leerlingen toch een zekere mate van autonomie.

Ontwerpcriteria vanuit de context van het curriculum:

2. *Het ontwerp is gefocust op abstracte historische begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk en het daarmee samenhangende kenmerkende aspect 'de moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie'.* De abstracte begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk vormen het grootste obstakel vormen voor de leerlingen. Specifiek hebben de leerlingen moeite met begrippen zoals modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme. Om deze reden moet de nadruk van het ontwerp gericht zijn op de begrippen die deel uit maken van de Historische Context Het Britse Rijk.

Ontwerpcriteria vanuit het theoretisch kader:

3. *In het ontwerp leren leerlingen stapsgewijs historische begrippen te beheersen.* Uit literatuuronderzoek is gebleken dat er vijf verschillende niveaus in de beheersing van begrippen zijn te onderscheiden. Voor dit ontwerponderzoek zijn de eerste drie niveaus van toepassing: leerlingen kennen de zaken waarnaar het begrip verwijst, leerlingen kennen de definitie van het begrip en leerlingen kunnen relaties leggen tussen het begrip en andere begrippen. Door deze indeling te volgen in het ontwerp bereiken leerlingen (hopelijk) een hoger niveau van beheersing. Het ideale beeld dat ik voor ogen heb, is dat leerlingen niveau drie bereiken.
4. *In het ontwerp wordt relevante voorkennis actief beschikbaar gesteld.* Om historische begrippen aan te leren is het belangrijk dat er geen cognitieve overbelasting plaatsvindt. Dit geldt des te

meer wanneer leerlingen moeite hebben met complexe historische begrippen. Daarom is het van belang dat de voorkennis van de historische begrippen wordt geactiveerd. Dit functioneert ook als een herhaling van de begrippen aangezien de begrippen in de lesstof, de werkvormen en in de formatieve evaluatie voorbij zijn gekomen.

5. *In het ontwerp leren leerlingen hoe zij een historische context kunnen creëren door te contextualiseren.* Zonder contextualiseren van historische begrippen kunnen leerlingen niet tot begripvorming komen. Om deze reden is het van belang dat het aspect van contextualiseren in het ontwerp is opgenomen. In het ontwerp wil ik daarom terugrijpen op de voorbeeldvragen van Huijgen (zie figuur 2). Enkele vragen zullen worden aangepast zodat de vragen beter aansluiten bij de historische context van het begrip dat geschetst moet worden.

Beginsituatie

Om tot een ontwerp te komen was het belangrijk om de beginsituatie van de klas in kaart te brengen aan de hand van het didactische analyse model.⁴⁶ De beginsituatie is deels geschetst in de paragraaf 'Uitdaging'. Hier is specifiek aandacht besteed aan het feit dat leerlingen moeite hebben met het leggen van verbanden tussen abstracte begrippen. Om niet in herhaling te vallen, zal ik mij in deze paragraaf beperken tot de andere kenmerken van de klas. De havo 4 klas waarin lesgeef is heterogeen, bestaat uit 25 leerlingen en krijgt wekelijks 90 minuten geschiedenisles. Er heerst een prettige werksfeer in de klas en ik ervaar geen ordeproblemen. De klas heeft veel behoefte aan structuur, korte activerende werkvormen, samenwerkend leren, begeleiding bij het uitvoeren van de opdrachten en een duidelijke uitleg over de lesstof. Daarnaast is er een groot verschil in niveau tussen de leerlingen. Daarom is differentiatie in de opdrachten belangrijk in deze klas. Specifiek voor een werkvorm als Welk Woord Weg is differentiatie nodig. Voor bovenbouwleerlingen wordt aangeraden om leerlingen te confronteren met vijf begrippen.⁴⁷ De leerlingen in havo 4 hebben echter nog niet eerder een werkvorm zoals Welk Woord Weg gedaan. Bovendien ligt het abstractieniveau van de begrippen in de werkvorm hoog. Om deze reden is ervoor gekozen om de leerlingen niet te confronteren met vijf begrippen maar met drie begrippen. Leerlingen die een uitdaging willen kunnen de keuze maken om met andere begrippen te oefenen.

Tijdens de les zijn de leerlingen gemotiveerd om aan geschiedenis te werken. Buiten de lessen om wordt er weinig gedaan aan geschiedenis. Doordat de leerlingen de lesstof niet goed verwerken, valt het op dat de lesstof niet blijft hangen. Voor de les van 25 mei ga ik er echter van uit dat leerlingen grotendeels de lesstof wel kennen. De leerlingen hebben namelijk op 17 mei 2023 een formatieve toets gehad over de Historische Contact Het Britse Rijk. Met deze toets konden leerlingen al punten scoren voor de toets in de meesterproefperiode. De meeste leerlingen hebben aangegeven dat zij goed hebben

⁴⁶ W. Geerts en R. van Kralingen, *Handboek voor Leraren* (Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2020), 58-59, 63.

⁴⁷ De Vries, Havekes, Aardema en Rooijen, *Actief Historisch Denken*, 13.

geleerd voor de formatieve toets. Daarom ga ik ervan uit dat wanneer de leerlingen op 25 mei stralend het klaslokaal binnenlopen dat zij nog veel zullen weten van de lesstof over de Historische Context. Ik ben mij ervan bewust dat de leerlingen niet alles van de lesstof scherp zullen hebben.

Leerdoelen

Aan de hand van de vooropgestelde ontwerpcriteria en de beginsituatie heb ik leerdoelen geformuleerd. Zo heb ik een algemeen leerdoel opgesteld die geldt voor de gehele opdracht. Het algemene leerdoel is: Je kan verbanden leggen tussen historische begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk aan de hand van drie voorbeelden. Daarnaast heb ik leerdoelen geformuleerd die specifiek gericht zijn op de verschillende rondes in de opdracht. Deze leerdoelen zijn opgebouwd van lage orde denkvaardigheden naar hoge orde denkvaardigheden. De leerlingen zullen dus steeds een stapje hoger op de taxonomie van Bloom klimmen.⁴⁸ Het gaat om de volgende leerdoelen:

1. Je kan minstens 10 dingen noemen die te maken hebben met de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme door een *mindmap* te maken.
2. Je kan in eigen woorden uitleggen wat de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme betekenen door de definitie van deze begrippen in één zin op te schrijven.
3. Je kan een chronologische, ruimtelijke en sociale context maken bij de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme.
4. Je kan verbanden leggen tussen de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme door de opdracht Welk Woord Weg uit te voeren.

Ontwerp

Het ontwerp is uitgevoerd in een geschiedenisles van 90 minuten op 25 mei 2023. Het ontwerp is terug te vinden in bijlage 3.

Leerinhoud, didactische werkvormen en leermiddelen

De leerinhoud van het ontwerp is gericht op de lesstof die in havo 4 op UniC wordt behandeld. Het ontwerp gaat over de Historische Context Het Britse Rijk en het daarmee samenhangende kenmerkende aspect ‘de moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie’. Het ontwerp is gebaseerd op de volgende abstracte begrippen die leerlingen als moeilijk ervaren: modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme. Hoewel het ontwerp specifiek is ingericht op deze lesstof kan het format van het ontwerp wel dienen voor andere onderwerpen van het curriculum.

Er zijn verschillende didactische werkvormen die gekoppeld zijn aan de leerinhoud. In ronde één gaan de leerlingen aan de slag met het maken van een *mindmap* om zo de zaken te kennen waarnaar

⁴⁸ R. Knevel, “Taxonomieën zijn hot en handig,” 2013, <https://maken.wikiwijs.nl/userfiles/2bc61673442d75d2630a9cb3361eda5c81af14b4.pdf>.

de historische begrippen verwijzen. Op deze manier wordt de voorkennis van de leerlingen geactiveerd. Leerlingen hoeven hier nog geen precieze omschrijving van het begrip te geven. In ronde twee schrijven leerlingen de definities van de historische begrippen in hun eigen woorden op. In ronde drie gaan leerlingen de historische context schetsen door een aantal vragen te beantwoorden gericht op de chronologische, ruimtelijke en sociale context van de historische begrippen. Aan deze ronde is de activerende werkvorm expertgroepjes gekoppeld. In ronde vier gaan de leerlingen aan de slag met de activerende werkvorm Welk Woord Weg. In deze werkvorm leren leerlingen daadwerkelijk verbanden te leggen tussen historische begrippen. De uitwerkingen van deze ronde neem ik in om te analyseren in hoeverre de leerlingen in staat zijn om relaties tussen begrippen te leggen.

De leerlingen worden in de opdracht aangemoedigd om samen te werken maar leerlingen kunnen er ook voor kiezen om alleen aan de slag te gaan. Verder kunnen leerlingen gebruikmaken van hun boek, de PowerPoints van de gegeven uitleg en de JORTgeschiedenis video's die beschikbaar zijn op YouTube. Natuurlijk kunnen de leerlingen de docent ook inschakelen. Tijdens het uitvoeren van het ontwerp zal ik een begeleidende en coachende rol aannemen.

Uitvoering – evaluatiefase

Methoden

Om het onderzoek te evalueren heb ik gekozen voor twee evaluatiemethoden. Bij de eerste methode heb ik de eindproducten van de leerlingen geanalyseerd. Het eindproduct was een van de opdrachten uit het ontwerp. Het betrof de opdracht uit ronde 4 (Welk Woord Weg) die door 22 leerlingen uit havo 4 is gemaakt. De opdracht Welk Woord Weg gaf inzicht in de relaties die leerlingen hebben gelegd tussen historische begrippen. Door de eindproducten te analyseren kon ik dus achterhalen of de opgestelde leerdoelen waren behaald. Dit sloot goed aan bij de onderzoeksvraag en het doel van het ontwerp omdat de leerdoelen in lijn staan met de onderzoeksvraag en het ontwerp. Deze zijn er namelijk op gericht om te onderzoeken of het ontwerp geschikt is om leerlingen ondersteuning te bieden bij het leggen van verbanden tussen historische begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk.

Hoe heb ik de eindproducten geanalyseerd? Welk Woord Weg vereist een sterk associatievermogen van leerlingen en biedt de leerlingen de vrijheid om het gemeenschappelijke en samenhangende van begrippen te ontdekken.⁴⁹ Er is daarom niet één correct antwoord op de vragen van deze ronde. Hierdoor kon er geen gebruik worden gemaakt van een antwoordenmodel. Desondanks konden de antwoorden geanalyseerd worden aan de hand van figuur 3.⁵⁰ Dit figuur hangt samen met het aspect van

geen vakgerelateerde begrippen			
geen (vakspecifieke) relaties benoemd	geen historische context het antwoord heeft geen vaktermen en legt geen relaties	lege historische context het antwoord heeft geen vaktermen (maar gebruikt algemene begrippen), die met elkaar verbonden worden door overkoepelende begrippen of secondorderbegrippen	vakspecifieke relaties benoemd
vakgerelateerde begrippen			

Figuur 3

contextualiseren van historisch redeneren. Het theoretisch kader benadrukt dat begripsvorming niet mogelijk is zonder contextualiseren. Daarom is het belangrijk dat leerlingen een goede historische context kunnen creëren waarbij zij gebruikmaken van vaktermen en vakspecifieke relaties. In deze historische context leggen leerlingen dus verbanden tussen historische begrippen. Door te analyseren in welk kader van figuur 3 de uitwerkingen van de leerlingen passen, kon worden onderzocht in hoeverre de leerlingen de historische context onder de knie hadden. Op deze manier kon worden vastgesteld of de leerlingen in staat waren om verbanden tussen historische begrippen te leggen.

De tweede evaluatiemethode bestond uit het houden van een focusgroep met zes leerlingen uit havo 4 op 26 mei 2023. Dit was een kwalitatieve evaluatiemethode waarbij de groep leerlingen werd gevraagd naar hun percepties, ideeën en meningen over de werkvorm. In de focusgroep kregen de leerlingen de ruimte om in hun eigen woorden antwoord te geven op de vragen en hun antwoorden toe te lichten.⁵¹ De keuze voor een focusgroep als evaluatiemethode was gebaseerd op dat het verdiepende

⁴⁹ De Vries, Havekes, Aardema en Rooijen, *Actief Historisch Denken*, 13.

⁵⁰ Havekes, "Kritische houding bij leerlingen stimuleren," 61.

⁵¹ Ilse Raats, "Handleiding Focusgroepen. Een praktische handleiding voor de organisatie, begeleiding en analyse van focusgroepen," 2019, 4; T. Plomp en N. Nieveen, *Educational Design Research. Part A: An introduction* (Enschede: SLO, 2013), 162.

inzichten in ervaringen en ideeën van leerlingen kon verschaffen in vergelijking tot een enquête.⁵² Bovendien bood de focusgroep de mogelijkheid om de leerlingen actief te laten meedenken en suggesties te geven ter verbetering van het ontwerp.⁵³ Voor het leiden van de focusgroep werd een vragenlijst gebruikt (zie bijlage 4). De conclusies uit de focusgroep vormen, samen met de eerste evaluatiemethode, de basis voor mijn herontwerp van de werkvorm.

De samenstelling van de focusgroep was heterogeen, bestaande uit 3 meiden en 3 jongens uit mijn havo 4 klas. De diversiteit van de groep kwam verder naar voren door de verschillende niveaus van de leerlingen. Zo zaten er leerlingen in de groep die het vak geschiedenis zowel makkelijk als moeilijk beschouwden. Door leerlingen met verschillende niveaus te spreken, kon ik een beter inzicht krijgen in hoe zij de werkvorm hadden ervaren. Aangezien het doel van de werkvorm was leerlingen ondersteuning te bieden bij het leggen van verbanden tussen historische begrippen, vond ik het belangrijk om te weten in hoeverre de werkvorm daadwerkelijk relevant was voor de leerlingen. Door mij hierop te richten, sloot deze methode goed aan bij de onderzoeksvraag en het doel van het ontwerp. Ik heb de antwoorden van de leerlingen geanalyseerd door eerst te kijken naar gemeenschappelijke punten die naar voren kwamen. Daarnaast heb ik specifiek gekeken naar het verschil tussen de antwoorden van leerlingen die meer moeite met geschiedenis hebben en leerlingen die geschiedenis als een makkelijk vak ervaren.

⁵² Raats, "Handleiding Focusgroepen, 4.

⁵³ Idem.

Bevindingen

Het ontwerp is geëvalueerd door twee evaluatiemethoden toe te passen. Allereerst is gekeken naar de prestaties van de leerlingen in de vierde ronde (Welk Woord Weg). De uitwerkingen van de leerlingen zijn geanalyseerd door figuur 3 te gebruiken. Hieruit bleek dat vijf leerlingen van de klas geen historische context konden geven bij het beantwoorden van de vraag of zelfs de vragen helemaal niet hadden beantwoord (zie bijlage 6: voorbeeld 1). Aangezien deze vijf leerlingen tijdens de les al hadden aangegeven dat zij de opdracht niet serieus namen zijn hun uitwerkingen niet meegenomen in de analyse. Deze uitwerkingen gaven namelijk geen inzicht in hoeverre de leerlingen in staat waren om verbanden te leggen tussen historische begrippen. In de uitwerkingen van de overige leerlingen van de klas (17 leerlingen) is te zien dat zij de vierde ronde wisselend hebben gemaakt (zie bijlage 6: voorbeelden 2 tot en met 6). De antwoorden kunnen worden ingedeeld in een historische context, blinde of lege historische context (zie figuur 3).

Ongeveer een derde van de leerlingen heeft een historische context gebruikt waarin vaktermen worden benoemd en relaties worden gelegd door overkoepelende begrippen of *second-order* begrippen in hun antwoorden te verwerken (zie bijlage 6: voorbeelden 2 tot en met 6). Een voorbeeld hiervan is de beschrijving van het verband tussen modern imperialisme en industrieel kapitalisme door een leerling. Zij geeft aan dat het modern imperialisme het industrieel kapitalisme heel erg heeft aangestuurd. Hier zien we dat de leerling in haar uitwerking vaktermen gebruikt en een verandering beschrijft (zie bijlage 6: voorbeeld 3). Hoewel het een kort maar krachtig antwoord is, heeft de leerling de historische context gebruikt. Er zijn ook een aantal antwoorden van leerlingen (5 van de 17 leerlingen) die een historische context hebben gebruikt maar onjuiste relaties hebben gelegd tussen historische begrippen (zie bijlage 6: voorbeeld 2, 5 en 6). Hieruit blijkt dat nog niet alle leerlingen de historische context van de begrippen volledig beheersten.

In de uitwerkingen is verder te zien dat een derde van de leerlingen een blinde historische context heeft toegepast. Bij een blinde historische context wordt in het antwoord gebruikgemaakt van vaktermen maar worden er geen relaties gelegd of alleen relaties gelegd in algemene termen. Zo beschreef een leerling het verband tussen industrialisatie en industrieel kapitalisme als volgt: omdat ... beide met industrialisatie te maken hebben (zie bijlage 6: voorbeeld 2). De leerling maakt gebruik van de vakterm 'industrialisatie', maar legt geen relaties tussen industrialisatie en industrieel kapitalisme. Bij een derde van de leerlingen zien we ook een lege historische context terugkomen in de antwoorden. Bij een lege historische context bevat het antwoord geen vaktermen (maar gebruikt algemene begrippen), die met elkaar verbonden worden door overkoepelende begrippen of *second-order* begrippen. Een van de leerlingen benoemt bijvoorbeeld dat het verband tussen modern imperialisme en industrieel kapitalisme is dat deze begrippen niet gaan over de verandering van het productieproces (zie bijlage 6: voorbeeld 5). Al met al blijkt dat er nog werk is aan de winkel om een goede historische context te gebruiken bij het leggen van verbanden tussen historische begrippen. Dit is een historische context die zowel vaktermen bevat als relaties legt met behulp van *second-order* begrippen.

De tweede evaluatiemethode was de focusgroep met zes leerlingen uit mijn havo 4 klas. Dit gesprek is geanalyseerd door op zoek te gaan naar overeenkomstige punten van de leerlingen en hieraan een betekenis te koppelen. Dit heeft geleid tot nieuwe inzichten.⁵⁴ De leerlingen benoemden een aantal positieve punten over het ontwerp. Zo gaven zij allemaal aan dat zij het lesdoel ‘Je kan verbanden leggen tussen historische begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk aan de hand van drie voorbeelden’ hadden behaald. De leerlingen vertelden dat zij veel moeilijke begrippen aan elkaar hebben leren koppelen, verbanden tussen begrippen over het Britse Rijk hebben gelegd, geleerd hebben wat begrippen betekenen en over het kenmerkende aspect van modern imperialisme en industrialisatie meer hebben geleerd en meer inzicht hebben gekregen. Zij beschouwden de opdracht daarom als relevant. Verder vonden de leerlingen het prettig om met richtlijnen (de verschillende rondes) te werken. Een van de leerlingen merkte specifiek op dat het erg fijn was om ondersteund te worden in het denkproces door stap voor stap met de opdracht aan de slag te gaan. Wat ik hieruit concludeer, is dat de leerlingen door de opdracht op een stapsgewijze manier te maken een stap hebben kunnen zetten om verbanden te leggen tussen historische begrippen.

In het gesprek hebben leerlingen ook benoemd waar er ruimte was voor verbetering in het ontwerp. Zo vonden alle leerlingen de opdracht langdradig. Ze waren veel tijd kwijt aan het maken van de *mindmap* in de eerste ronde. Hierdoor hadden zij weinig energie en focus over om in de derde ronde de historische context te creëren voor de historische begrippen. Bovendien ervoeren zij het maken van de *mindmap* en het definiëren van het begrip (de tweede ronde) in eigen woorden als herhaling. Het advies vanuit de leerlingen was daarom voornamelijk gericht op het inkorten van de opdrachten. Verder waren sommige leerlingen van mening dat er meer variatie in de begrippen kon worden gebracht bij de Welk Woord Weg. Hoewel de leerlingen het leuk vonden om uitdagingen te kunnen kiezen, vonden zij dat de uitdaging bij de Welk Woord Weg te veel herhaling bevatte. Niet alle leerlingen waren het hiermee eens. De leerlingen die het vak geschiedenis als moeilijk ervaren gaven aan dat meer afwisseling in de opdracht het nog lastiger voor hen zou maken. Zij hadden juist extra uitleg van de docent nodig om verbanden tussen historische begrippen te kunnen leggen. Er moet dus op een goede manier gedifferentieerd worden bij de vierde ronde. Kortom, het zou wenselijk zijn om de opdracht in te korten en meer variatie aan te brengen in de vierde ronde.

⁵⁴ Raats, “Handleiding Focusgroepen, 12.

Conclusie

De bevindingen van de evaluatie kunnen worden gebruikt om de onderzoeksvraag te beantwoorden. De onderzoeksvraag was: *Hoe moet een ontwerp eruitzien die havo 4 leerlingen van UniC ondersteuning biedt bij het leggen van verbanden tussen historische begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk?*

Op basis van de bevindingen kunnen enkele eisen worden afgeleid waaraan een ontwerp moet voldoen om leerlingen voldoende ondersteuning te bieden bij het leggen van verbanden tussen historische begrippen. Ten eerste is stapsgewijs leren belangrijk voor leerlingen om historische begrippen te beheersen. Met stapsgewijs leren wordt bedoeld op de vijf niveaus in de beheersing van begrippen uit het theoretisch kader. Uit de bevindingen van de evaluatie bleek dat leerlingen het stapsgewijs leren als een prettige ondersteuning ervoeren, omdat zij op deze manier begeleid werden in hun denkproces. Bovendien gaven alle leerlingen aan dat zij het lesdoel hadden behaald. De leerlingen zijn dus letterlijk opgeklommen op de ladder van begripsvorming om een hoger beheersingsniveau te bereiken. Verder is gebleken dat het belangrijk is om het aspect van contextualiseren in het ontwerp te verwerken. Zonder historische context kunnen leerlingen namelijk niet tot begripsvorming komen. Uit de uitwerkingen van de leerlingen kwam naar voren dat wanneer leerlingen gebruikmaken van een historische context zij in staat zijn om het verband tussen begrippen te leggen. Daarnaast zou het ontwerp een keuze-element moeten bevatten. Hoewel dit niet duidelijk uit de bevindingen is gekomen, benoemden de leerlingen wel dat zij het leuk vonden dat zij zichzelf konden uitdagen tijdens de opdracht.

Uit de bevindingen zijn er ook een aantal zaken waaruit geen eisen voor het ontwerp kunnen worden afgeleid. De bevindingen laten niet zien in hoeverre het relevant was om de voorkennis actief beschikbaar te stellen. Vanuit de theorie is gebleken dat dit relevant kon zijn om cognitieve overbelasting bij leerlingen te voorkomen. Echter, op basis van de praktijk is er momenteel geen duidelijkheid over de relevantie van dit principe. De evaluatie laat eerder zien dat het maken van een *mindmap* in de eerste ronde en het definiëren van begrippen in de tweede ronde zorgden voor veel herhaling.

Daarnaast kunnen er aanbevelingen worden gedaan voor dit ontwerp. De eerste aanbeveling heeft betrekking op contextualiseren. Het is gebleken dat leerlingen meer ondersteuning nodig hebben bij het creëren van een historische context om correcte verbanden tussen begrippen te leggen. De docent zou hierin zelf ondersteuning kunnen bieden door bijvoorbeeld samen met de leerlingen een Welk Woord Weg te doen. Op deze manier krijgen leerlingen een idee wat van hen wordt verwacht wanneer zij zelfstandig aan de slag gaan met een Welk Woord Weg. Zo leren leerlingen dat zij in hun antwoorden een historische context moeten schetsen aan de hand van vaktermen en *second-order* begrippen. Ook kunnen er een aantal aanpassingen in de instructie van de Welk Woord Weg worden gedaan om de leerlingen hulp te bieden bij het beantwoorden van de vragen. In bijlage 7 heb ik deze aanbeveling concreet verwerkt in een herontwerp door de leerlingen meer te sturen in hoe zij de vragen moeten beantwoorden.

Bovendien hebben de leerlingen de opdracht als te langdradig ervaren. Daarom is het een goed idee om het ontwerp in te korten. Verder bleek de uitdaging bij de vierde ronde inhoudelijk gezien niet passend. Er zou meer variatie in de uitdaging van deze ronde gebracht kunnen worden. Op deze manier worden leerlingen echt uitgedaagd om verbanden te leggen op een moeilijker niveau. Ook deze aanbevelingen heb ik op een concrete manier verwerkt in een herontwerp (zie bijlage 7).

Discussie

Wat is nu de waarde van dit ontwerp? Het ontwerp is relevant gebleken om leerlingen te ondersteunen bij het leggen van relaties tussen begrippen. Uit de evaluatie is af te leiden dat leerlingen nu een eerste stap hebben kunnen zetten naar het leggen van verbanden tussen historische begrippen. Hoewel dit nog niet altijd op de juiste manier gebeurde, is er een mooi begin gemaakt. Verder is het ontwerp bruikbaar binnen het curriculum. De opdracht zou kunnen dienen als een format voor de andere kenmerkende aspecten met belangrijke begrippen. De opdracht zou inhoudelijk gezien wel aangepast moeten worden door andere historische begrippen erin te verwerken. Er kan zelfs nog worden gespeeld met het abstractieniveau van begrippen door afwisselend concrete en abstracte begrippen te gebruiken.

Het ontwerp biedt ook waarde in relatie tot het theoretisch kader. Wanneer er gekeken wordt naar de ontwerpcriteria heeft de theorie de overhand. Het ontwerp is duidelijk ingebed in een vakdidactisch kader en biedt daarom inzicht in hoe de vertaling van de theorie naar de praktijk gemaakt kan worden. Toch zijn niet alle aspecten van de theorie in het ontwerp verwerkt. Ondanks dat de belangrijkste punten erin zijn opgenomen, zijn er punten buiten beschouwing gebleven. Het ontwerp bevat een van de vier principes die Smets heeft opgesteld tot het aanleren van historische begrippen. De overige principes zijn niet expliciet verwerkt in de opdracht. Dit geldt ook voor het element contextualiseren dat centraal staat in het ontwerp. De leerlingen hebben geleerd hoe zij een historische context kunnen creëren. De andere aspecten van contextualiseren zijn niet opgenomen in het ontwerp zoals leerlingen bewust maken van presentisme, historische inleving stimuleren en leerlingen laten contextualiseren met als doel het verklaren en interpreteren van gebeurtenissen. Hoewel ik mij ervan bewust ben dat het voor dit onderzoek niet mogelijk was om alle theorie in het ontwerp te verwerken, laat dit wel zien dat deze opdracht nog beter vakdidactisch ingebed zou kunnen worden.

Reflectie

De eerste fase van dit ontwerponderzoek heb ik ervaren als een uitdagend proces. Het was ontzettend lastig om een afgebakend onderzoeksvraag op te stellen. De feedback van mijn vakdidacticus heeft een grote rol gespeeld bij het bedenken van een onderzoeksvraag. Deze begeleiding was voor mij prettig. Het heeft mij aan het denken gezet over welke uitdaging ik wilde onderzoeken en hoe dit onderwerp vakdidactisch ingebed kon worden. Wat ik hiervan heb geleerd, is dat ik in het begin een zetje nodig heb om de eerste stappen te maken en dat het daarom niet erg is om hulp te vragen. Tijdens deze fase heb ik ook geleerd dat loslaten essentieel is om tot een goed onderwerp te komen. In eerste instantie wilde de koppige en eigenwijze versie van mijzelf vasthouden aan één specifiek onderwerp. Toen ik niet verder kwam met het onderwerp moest ik het onderwerp loslaten. Het loslaten zorgde ervoor dat ik een nieuwe interessante uitdaging vond. Af en toe iets minder vasthouden en meer loslaten is een leerpunt voor mij die ook van toepassing is op mijn rol als docent. Aangezien het onderwijs dynamisch is en er samen wordt gewerkt met andere collega's is het belangrijk om te kunnen loslaten zodat er vooruitgang mogelijk is.

Na het formuleren van mijn onderzoeksvraag kon ik zelfstandig aan de gang gaan. Ik was 'los', zoals ik dat altijd noem. De frustraties die ik had in de eerste fase van het onderzoek verdwenen en met enthousiasme kon ik de uitdaging aangaan. In deze periode heb ik af en toe mijn *peers* ingeschakeld om feedback op mijn ontwerp te krijgen. Dankzij deze feedback werd de opdracht voor de leerlingen duidelijker. De feedback heeft mij ook aan het denken gezet over waarom ik bepaalde keuzes had gemaakt. Dit was nuttig om nog eens te overwegen. Mijn ontwerp werd hierdoor veel beter.

Het ontwerponderzoek heeft bovendien bijgedragen aan mijn vakdidactische bekwaamheid. Voorheen had ik nog niet zo een uitgebreide werkvorm ontwikkeld. Voor mijn gevoel heb ik mijn kennis aan didactische strategieën en mijn kennis van het curriculum kunnen uitbreiden. Dit komt doordat ik nu heel goed had nagedacht over de werkvorm vanuit de vakdidactische theorie. Ook heb ik het besef gekregen dat ik vaker mijn lessen wil ontwerpen op basis van literatuur. In dat opzicht heeft deze opdracht mij iets opgeleverd met betrekking tot hoe ik les wil geven.

Het maken van dit ontwerp heeft mij daarnaast geleerd om een visie te vormen op mijn rol als vakdidactisch ontwerper en vakdidactisch onderzoeker. Hoewel ik vakdidactiek afgelopen jaar als het leukste vak heb ervaren, was er altijd een stemmetje in mijn hoofd dat zei: "maar in de praktijk leer je het pas echt". De praktijk biedt inderdaad een goede gelegenheid om vakdidactisch bekwaam te worden. Echter, ik zie nu in dat ik door de theorie en de praktijk te combineren verder vakdidactisch ontwikkeld ben. Daarom vind ik het belangrijk dat ik mij als docent blijf verdiepen in de literatuur om te zien hoe ik hieruit de vertaling naar een ontwerp voor de praktijk kan maken. Het blijft dus belangrijk om een onderzoeker te zijn in het praktische veld van docentschap. Juist op deze manier kan ik blijven inzien wat de theorie te bieden heeft.

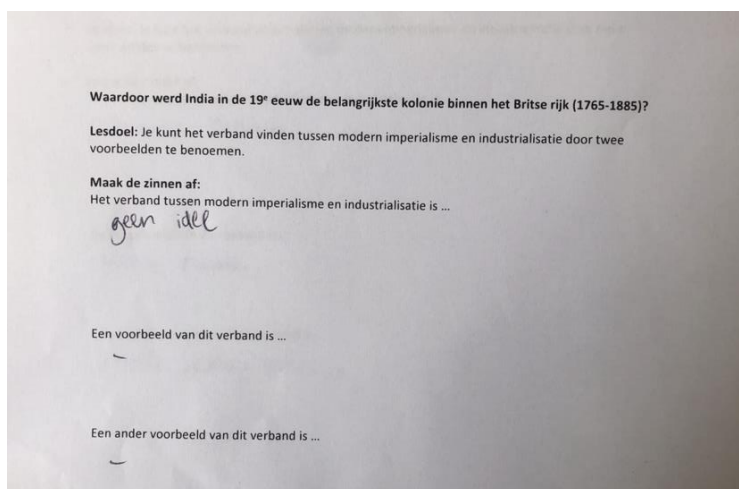
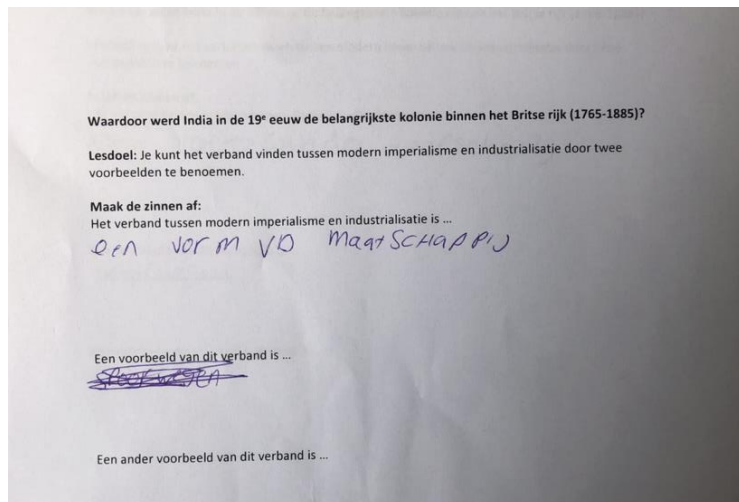
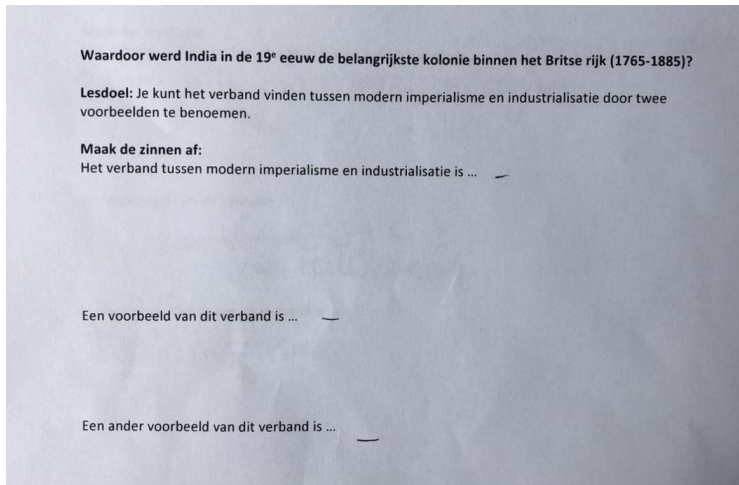
Literatuurlijst

- Boxtel, C. van. "De complexiteit van begripsontwikkeling." *Kleio* 2 (1995): 12-16.
- Boxtel, C. van en J. van Drie. "Historical Reasoning: Towards a Framework for Analyzing Students' Reasoning about the Past." *Educational Psychology Review* 20 (2008): 87-110.
- College voor Toetsen en Examens. "Examenprogramma geschiedenis havo." Geraadpleegd op 1 mei 2023. <https://www.examenblad.nl/examenstof/geschiedenis-havo-vanaf-2018/2023/havo/f=/Examenprogramma%20geschiedenis%20havo.pdf>.
- College voor Toetsen en Examens. "Geschiedenis havo, syllabus centraal examen 2023." Versie 2, 21 juni 2021. Geraadpleegd op 1 mei 2023. https://www.examenblad.nl/examenstof/syllabus-geschiedenis-havo-2023/2023/havo/f=/Syllabus_Geschiedenis_Havo_2023_versie_def.pdf.
- Crane, Walter. "Imperial Federation Map of the World Showing the Extent of The British Empire." *The Graphic*. 24 juli 1886. <https://digital.library.cornell.edu/catalog/ss:3293793>.
- Geerts, W. en R. van Kralingen. *Handboek voor Leraren*. Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2020.
- Havekes, H. "Kritische houding bij leerlingen stimuleren: Onderzoek naar werkvorm Welk-Woord-Weg." *Kleio* 58, nr. 3 (2017): 61-63.
- Huijgen, T. "Boeten voor blote voeten. Contextualiseren in drie stappen." *Kleio* 60, nr. 5 (2019) 58-76.
- Huijgen, T. "Contextualiseren kun je leren." Laatst gewijzigd op 10 oktober 2019. Geraadpleegd op 1 mei 2023. <https://didactiefonline.nl/artikel/contextualiseren-kun-je-leren>.
- Huijgen, T. "Balancing between the present and the past: Promoting students' ability to perform historical contextualization." PhD diss., Universiteit van Groningen, 2018.
- Knevel, R. "Taxonomieën zijn hot en handig." 2013. <https://maken.wikiwijs.nl/userfiles/2bc61673442d75d2630a9cb3361eda5c81af14b4.pdf>.
- Plomp, T. en N. Nieveen. *Educational Design Research. Part A: An introduction*. Enschede: SLO, 2013.
- Raats, Ilse. "Handleiding Focusgroepen. Een praktische handleiding voor de organisatie, begeleiding en analyse van focusgroepen." 2019.
- Smets, W. "Vier ontwerpprincipes voor het leren van historische begrippen door leerlingen." *Tijdschrift voor didactiek van de Mens- en Maatschappijvakken* 4 (2022): 27-50.
- UniC. "Visie + Missie." Geraadpleegd op 27 februari 2023. <https://www.unic-utrecht.nl/visie-missie>.
- Vries, J. de, H. Havekes, A. Aardema en B.d. Rooijen. *Actief Historisch Denken. Opdrachten voor Activerend Geschiedenisonderwijs*. Boxmeer: Stichting Geschiedenis, Staatsinrichting en Educatie, 2004.
- Wilschut, A., D. van Straaten en M. van Riessen. *Geschiedenisdidactiek: Handboek voor de vakdocent*. Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2016.

Bijlagen

Bijlage 1 – Exit-tickets

Voorbeelden van leerlingen die hun exit-ticket (niet) hebben ingevuld:

Bijlage 2 – Examenvragen

Voorbeelden van leerlingen die een examenvraag over de Historische Context van Het Britse Rijk hebben gemaakt:

Examenvraag HC Britse Rijk – Deelvraag 2

Twee gegevens over de Swadeshi-beweging in India:

- 1 In 1905 namen de oprichters van de Swadeshi-beweging voor het stadhuis van Calcutta een resolutie aan in het bijzijn van 20.000 Indiërs, waarin ze Indiërs opriepen hun eigen kleding te weven en te produceren.
- 2 In Groot-Brittannië publiceerden krantenartikelen waarin de Swadeshi-beweging werd beschreven als gevaarlijk en onwenselijk.

13. (3p) Licht beide gegevens toe door:

- een economische verklaring te geven voor het ontstaan van de Swadeshi-beweging en
- een economische en een politieke verklaring te geven voor de reactie van de Britse kranten.

De reden de economische verklaring van het ontstaan van de Swadeshi-beweging is dat de Indiërs beweging angukt dient samen te zijn in de Britse economie en zodat de Indiërs kunnen onafhankelijk worden zijn van de Britten.

De economische en politieke verklaringen van de reactie van de Britse kranten is omdat als Indië onafhankelijk wordt dan zou de Britse economie een grote klap krijgen zowat als hun positie van macht.

Examenvraag HC Britse Rijk – Deelvraag 2

Twee gegevens over de Swadeshi-beweging in India:

- 1 In 1905 namen de oprichters van de Swadeshi-beweging voor het stadhuis van Calcutta een resolutie aan in het bijzijn van 20.000 Indiërs, waarin ze Indiërs opriepen hun eigen kleding te weven en te produceren.
- 2 In Groot-Brittannië publiceerden krantenartikelen waarin de Swadeshi-beweging werd beschreven als gevaarlijk en onwenselijk.

13. (3p) Licht beide gegevens toe door:

- een economische verklaring te geven voor het ontstaan van de Swadeshi-beweging en
- een economische en een politieke verklaring te geven voor de reactie van de Britse kranten.

- Belasting zorgde ervoor dat producten te duur werden voor de Indiërs en daarom riep de beweging op om hun kleding zelf te produceren.

- Dit was economisch in de noedeel van de Britten omdat hun producten minder gekocht werden.

~~De reden de economische verklaring van het ontstaan van de Swadeshi-beweging is dat de Indiërs beweging angukt dient samen te zijn in de Britse economie en zodat de Indiërs kunnen onafhankelijk worden zijn van de Britten.~~

~~De economische en politieke verklaringen van de reactie van de Britse kranten is omdat als Indië onafhankelijk wordt dan zou de Britse economie een grote klap krijgen zowat als hun positie van macht.~~

Bijlage 3 – Vier op een rij

<p>Wat zeiden de Amerikaanse kolonisten tegen Groot-Brittannië toen zij in opstand kwamen?</p>	<p>Benoem minstens drie zichtbare gevolgen van de Industriële Revolutie.</p>	<p>Leg uit dat de mate van 'Verlichting' in de Verenigde Staten nog wel <u>meer</u> <u>veel</u> uiteindelijk.</p>	<p>Leg uit wat de conferentie van Berlijn en het modern imperialisme met elkaar te maken hebben.</p>	<p>Wat maakte het verdrag van <u>Allahabad</u> zo bijzonder?</p>	<p>Leg uit wat de sociale kwestie is en hoe deze uiteindelijk opgelost werd.</p>
<p>Leg het begrip volkssoevereiniteit uit.</p>	<p>Wat veroorzaakte de wisseling van bestuur in India in 1857?</p>	<p>Leg uit waarom India de belangrijkste kolonie van het Britse Rijk werd.</p>	<p>Hoeveel staten vormden samen de eerste Verenigde Staten van Amerika?</p>	<p>Geef minstens drie standpunten van liberalen.</p>	<p>Leg uit wat het verschil is tussen een vestigingskolonie en een plantagekolonie.</p>
<p>Leg uit dat het modern imperialisme in India uiteindelijk voor de eigen 'ondergang' zorgt.</p>	<p>Leg uit wat het verschil is tussen een standensamenleving en een klassensamenleving.</p>	<p>Leg het begrip Trias Politica uit en benoem ieder onderdeel hiervan specifiek.</p>	<p>Benoem zo specifiek mogelijk de politieke verandering die in 1857 in India plaatsvond.</p>	<p>Leg uit hoe infrastructuur kan bijdrage aan de mate van controle die een land over een kolonie kan uitoefenen.</p>	<p>Wat betekent het begrip abolitionisme?</p>
<p>Leg uit wat het verband is tussen de Verlichting en de Amerikaanse Revolutie.</p>	<p>Leg uit wat nationalisme is.</p>	<p>In welk jaar werd de <u>Declaration of Independence</u> geschreven?</p>	<p>Geef één van de oorzaken van de Amerikaanse Burgeroorlog en verklaar deze oorzaak.</p>	<p>Leg het begrip afzetmarkt uit.</p>	<p>Leg uit hoe het Brits-Indisch leger bijdroeg aan de Britse overheersing in India. Geef hierbij ook de samenstelling van het leger.</p>
<p>Geef alle continenten en handelswaar die bij de Trans-Atlantische Driehoekshandel horen.</p>	<p>Welke groep vestigde de eerste Britse kolonie in Noord-Amerika en waarom deden ze dat?</p>	<p>Geef minstens drie Verlichtingsidealen.</p>	<p>Leg het begrip <u>White Man's Burden</u> uit en geef tenminste één voorbeeld hiervan.</p>	<p>Koppel de begrippen modern imperialisme en Industriële Revolutie aan elkaar.</p>	<p>Leg uit waarom de Industriële Revolutie eigenlijk <u>geen</u> revolutie was.</p>

Bijlage 4 – Het ontwerp

Het Britse Rijk – Modern imperialisme en de industrialisatie

Lesdoel: Je kan verbanden leggen tussen historische begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk aan de hand van drie voorbeelden.

We gaan aan de slag met het leggen van verbanden tussen historische begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk. We kijken specifiek naar het kenmerkende aspect ‘de moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie’. De begrippen waarop we ons focussen zijn het modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme. We maken deze opdracht in vier rondes. Elke ronde heeft een moeilijkere opdracht die staat achter ‘→Uitdaging’. Je kunt ervoor kiezen om deze uitdagende opdracht te maken maar dit is niet verplicht. Als je klaar bent, lever je de opdracht in bij de docent.

Ronde 1: Wat weet je nog?

Doel: Je kan minstens 10 dingen noemen die te maken hebben met de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme door een mindmap te maken.

Wat ga je doen?

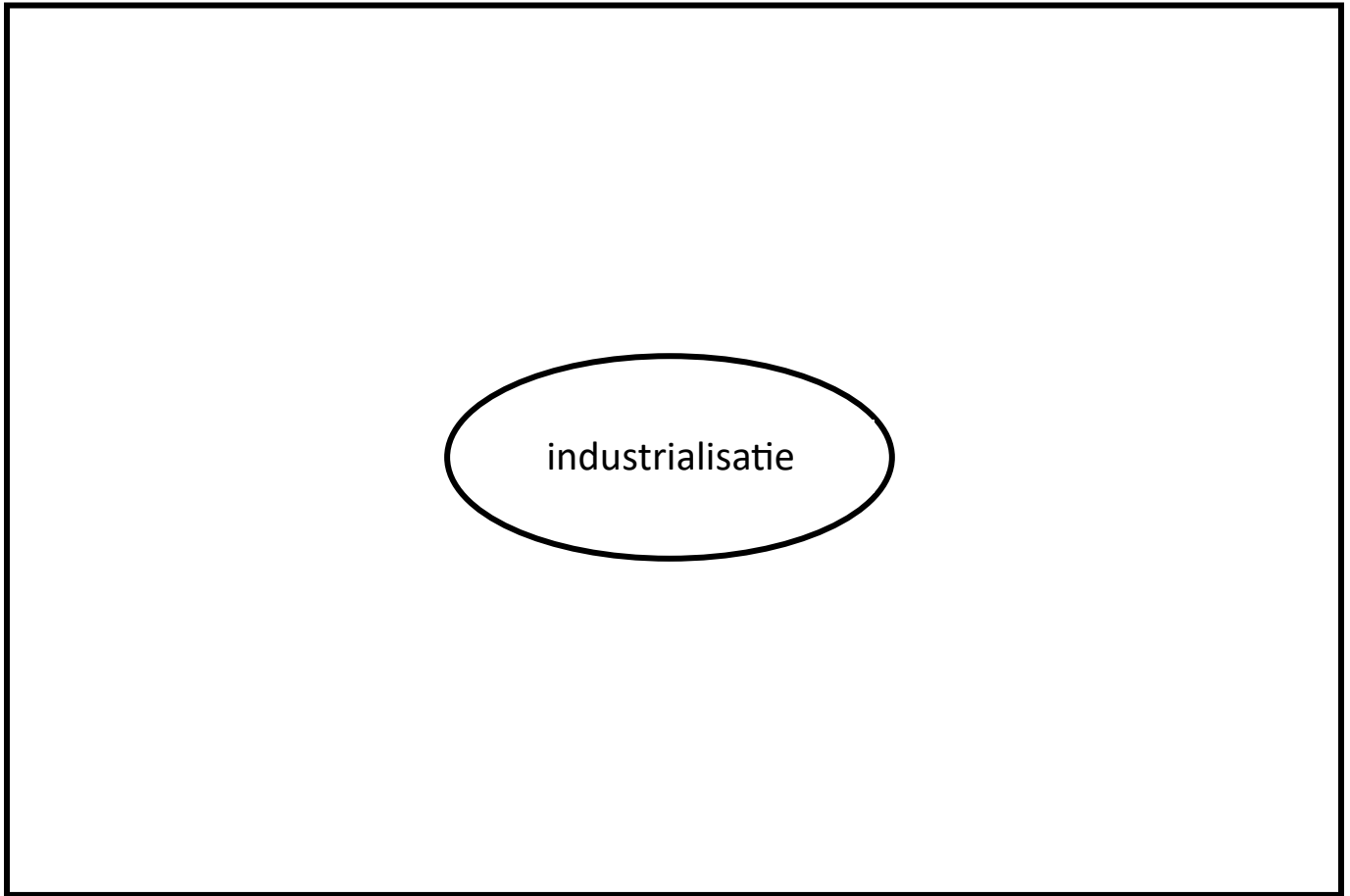
1. De ronde duurt 10 minuten.
2. In deze ronde werk je individueel of samen met een klasgenoot.
3. We gaan kijken naar drie historische begrippen: modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme.
4. Hieronder staan drie mindmaps. Je maakt voor **elk begrip** een mindmap. Je schrijft **minstens 10 dingen** per mindmap op.
→ Uitdaging: Maak in plaats van een mindmap een concept map. Gebruik de concept map ook voor de syllabusopdracht.
5. Als je klaar bent, bespreek jij jouw antwoorden met een van jouw klasgenoten.

Mindmap 1: modern imperialisme

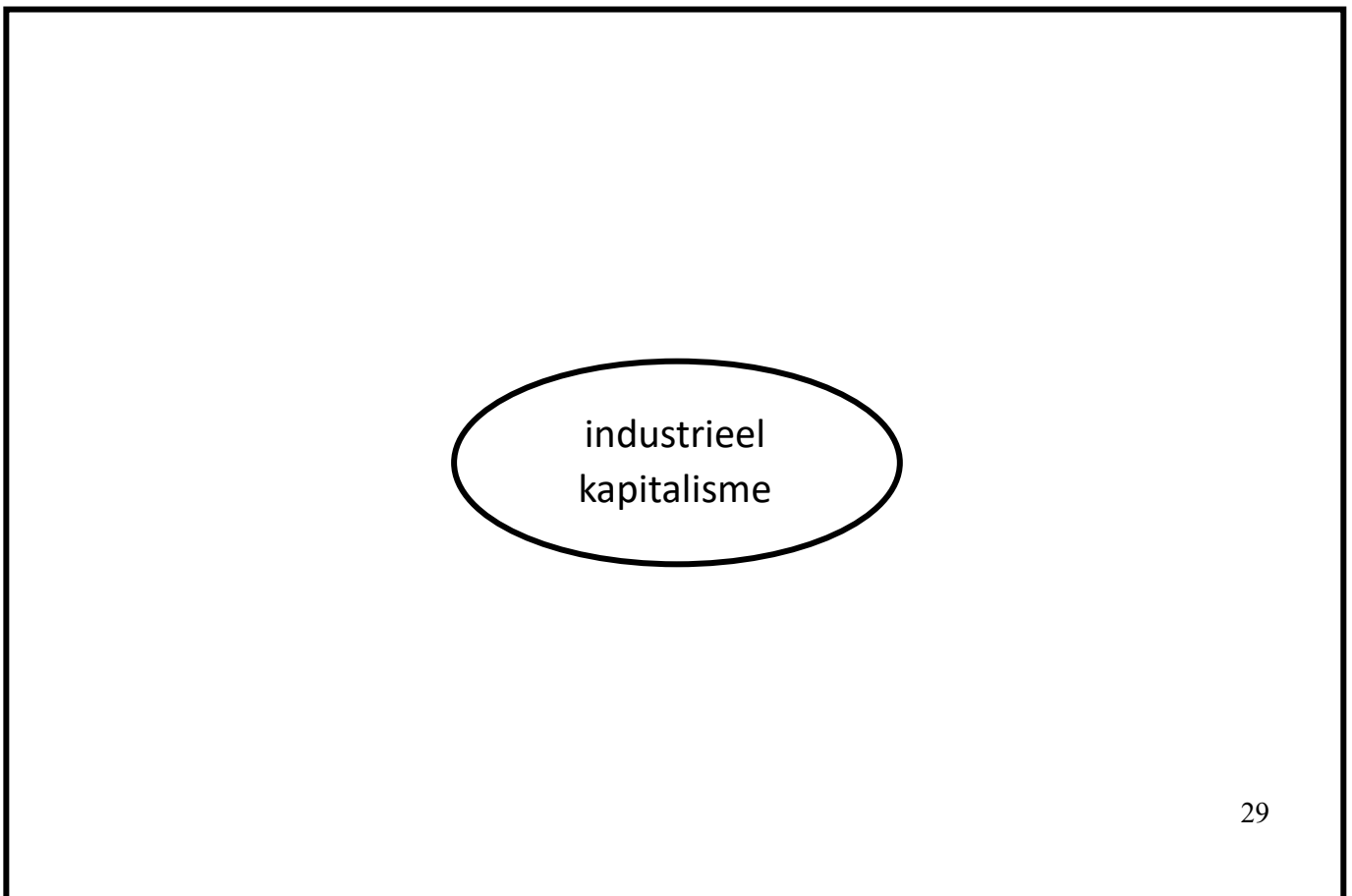

modern imperialisme

Mindmap 2: industrialisatie

Mindmap 3: industrieel kapitalisme

Ronde 2: Wat betekent het begrip?

Doel: Je kan in eigen woorden uitleggen wat de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme betekenen door de definitie van deze begrippen in één zin op te schrijven.

Wat ga je doen?

1. De ronde duurt 5 minuten.
2. In deze ronde werk je individueel of samen met een klasgenoot.
3. Gebruik jouw boek of aantekeningen.
4. Schrijf hieronder in jouw eigen woorden **en** in één zin de definitie op van de volgende drie begrippen: modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme.
➔ Uitdaging: schrijf de definitie van de begrippen op **zonder** het boek of de aantekeningen te gebruiken.
5. Als je klaar bent, bespreek jij jouw antwoorden met een van jouw klasgenoten.

Vul in:

Het modern imperialisme betekent ...

Industrialisatie betekent ...

Industrieel kapitalisme betekent ...

Ronde 3: Wat is de historische context van het begrip?

Doel: Je kan een chronologische, ruimtelijke en sociale context maken bij de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme.

Wat ga je doen?

1. De ronde duurt 15 minuten.
2. Gebruik voor deze opdracht jouw boek of aantekeningen.
3. In deze ronde werk je individueel of samen in groepjes van drie.
4. Iedereen kiest één begrip.
5. Je beantwoordt de onderstaande vragen over één van de volgende begrippen: modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme. Als je klaar bent help je jouw groepsgenoot.
→ Uitdaging: je beantwoordt de vragen **zonder** het boek of de aantekeningen te gebruiken.
6. Je wisselt jouw antwoorden uit met de antwoorden van jouw groepsgenoten.
7. Je schrijft de antwoorden van de andere begrippen op zodat het vragenblad **volledig** is ingevuld.

Modern imperialisme

Chronologische context

In welk tijdvak vond het modern imperialisme plaats?

In welke eeuw vond het modern imperialisme plaats?

Vanaf wanneer begon het modern imperialisme?

Ruimtelijke context

Waar op de wereld speelde het modern imperialisme zich af?

Op welke geografische schaal speelde het moderne imperialisme zich af (lokaal, regionaal, nationaal, internationaal of mondiaal)?

Sociale context

Wie had de politieke macht in de Britse koloniën?

Welke bestuursvorm was er in de Britse koloniën?

Wat was het wereldbeeld van de bevolking van de Britse koloniën over het modern imperialisme?

Wat was het wereldbeeld van de bevolking van Groot-Brittannië over het modern imperialisme?

Industrialisatie

Chronologische context

In welk tijdvak vond de industrialisatie plaats?

In welke eeuw vond de industrialisatie plaats?

Vanaf wanneer begon de industrialisatie?

Ruimtelijke context

Waar begon de industrialisatie?

Waar op de wereld speelde de industrialisatie zich nog meer af?

Op welke geografische schaal speelde de industrialisatie zich af (lokaal, regionaal, nationaal, internationaal of mondiaal)?

Sociale context

Wie had de politieke macht in het moederland?

In wat voor een maatschappij leefden de bevolking in het moederland?

Hoe waren de leefomstandigheden van de bevolking in het moederland?

Wat was het wereldbeeld van de bevolking van het moederland?

Industrieel kapitalisme

Chronologische context

Wat voor soort kapitalisme was er vóór het industrieel kapitalisme?

In welk tijdvak gaat het over het industrieel kapitalisme?

In welke eeuw gaat het over het industrieel kapitalisme?

Ruimtelijke context

Waar haalden het moederland grondstoffen vandaan?

Waar werden producten geproduceerd?

Op welke geografische schaal speelde het industrieel kapitalisme zich af (lokaal, regionaal, nationaal, internationaal of mondiaal)?

Sociale context

Wie had de leiding in de wereldeconomie?

Wat was het doel van het industrieel kapitalisme?

Wat was het wereldbeeld van ondernemers van het moederland?

Wat was het wereldbeeld van de bevolking van de koloniën over het industrieel kapitalisme?

Ronde 4: Welk Woord Weg?

Doel: Je kan verbanden leggen tussen de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme door de opdracht Welk Woord Weg uit te voeren.

Wat ga je doen?

1. De ronde duurt 10 minuten.
2. In deze ronde werk je individueel of samen met een klasgenoot.
➔ Uitdaging: lees verder bij Welk Woord Weg 2 op de volgende pagina.
3. Hieronder staan drie woorden bij Welk Woord Weg 1.
4. Kies samen met je klasgenoot **Welk Woord Weg** kan.
5. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)
6. Herhaal stap 4 en 5 nog twee keer. Kies een ander woord dat weg kan uit de woordenreeks. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)

Welk Woord Weg 1

1. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere twee begrippen

.....
.....
.....

2. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere twee begrippen

.....
.....
.....

3. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere twee begrippen

.....
.....
.....

Welk Woord Weg 2

1. Hieronder staan vier woorden bij Welk Woord Weg 2.
➔ Tip: zoek de betekenis van het woord handelskapitalisme eerst op voordat je aan de slag gaat.
2. Kies samen met je klasgenoot **Welk Woord Weg** kan.
3. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere drie woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)
4. Herhaal stap 4 en 5 nog drie keer. Kies een ander woord dat weg kan uit de woordenreeks. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere drie woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)

Welk Woord Weg 2

<p>1. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme – handelskapitalisme Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere drie begrippen</p> <p>2. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme – handelskapitalisme Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere drie begrippen</p> <p>3. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme – handelskapitalisme Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere drie begrippen</p> <p>4. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme – handelskapitalisme Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere drie begrippen</p>

Bijlage 5 – Evaluatie: de eindproducten

Ronde 4: Welk Woord Weg?
Doel: Je kan verbanden leggen tussen de begrippen "modern imperialisme", "industrialisatie" en "industriële kapitalisme" door de opdracht Welk Woord Weg uit te voeren.

Wat ga je doen?

- De ronde duurt 10 minuten.
- In deze ronde werk je individueel of samen met een klasgenoot.
→ Uitdaging: lees verder bij Welk Woord Weg 2 op de volgende pagina.
- Hieronder staan drie woorden bij Welk Woord Weg 1.
- Kies samen met je klasgenoot **Welk Woord Weg** kan.
- Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)
- Herhaal stap 4 en 5 nog twee keer. Kies een ander woord dat weg kan uit de woordenreeks. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)

Welk Woord Weg 1

1. **Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme**
Dit begrip hoort er niet bij industrialisatie omdat de andere twee begrippen heeft te maken te maken met koloniale en arbeidsverdeling

2. **Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme**
Dit begrip hoort er niet bij industriële kapitalisme omdat de andere twee begrippen heeft te maken met koloniale en

3. **Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme**
Dit begrip hoort er niet bij modern imperialisme omdat de andere twee begrippen

Voorbeeld 1

Ronde 4: Welk Woord Weg?
Doel: Je kan verbanden leggen tussen de begrippen "modern imperialisme", "industrialisatie" en "industriële kapitalisme" door de opdracht Welk Woord Weg uit te voeren.

Wat ga je doen?

- De ronde duurt 10 minuten.
- In deze ronde werk je individueel of samen met een klasgenoot.
→ Uitdaging: lees verder bij Welk Woord Weg 2 op de volgende pagina.
- Hieronder staan drie woorden bij Welk Woord Weg 1.
- Kies samen met je klasgenoot **Welk Woord Weg** kan.
- Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)
- Herhaal stap 4 en 5 nog twee keer. Kies een ander woord dat weg kan uit de woordenreeks. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)

Welk Woord Weg 1

1. **Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme**
Dit begrip hoort er niet bij modern imperialisme omdat de andere twee begrippen heeft te maken met industrialisatie te maken hebben

2. **Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme**
Dit begrip hoort er niet bij industrialisatie omdat de andere twee begrippen een gevolg hebben wat economisch groei inhoud

3. **Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme**
Dit begrip hoort er niet bij industriële kapitalisme omdat de andere twee begrippen modern imperialisme ontstond juist door industrialisatie

Voorbeeld 2

Ronde 4: Welk Woord Weg?

Doel: Je kan verbanden leggen tussen de begrippen "modern imperialism", "industrialisatie" en "industriële kapitalisme" door de opdracht Welk Woord Weg uit te voeren.

Wat ga je doen?

1. De ronde duurt 10 minuten.
2. In deze ronde werk je individueel of samen met een klasgenoot.
→ Uitdaging: lees verder bij Welk Woord Weg 2 op de volgende pagina.
3. Hieronder staan drie woorden bij Welk Woord Weg 1.
4. Kies samen met je klasgenoot **Welk Woord Weg** kan.
5. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)
6. Herhaal stap 4 en 5 nog twee keer. Kies een ander woord dat weg kan uit de woordenreeks. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)

Welk Woord Weg 1

1. Modern imperialism – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij Modern imperialism omdat de andere twee begrippen hierbij Staat de industriële revolutie Goedkoop en nieuwe drivent het om

2. Modern imperialism – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij Industrialisatie omdat de andere twee begrippen Door de Modern imperialism wordt het industriële Kapitalisme heeft erg aan gestuurd

3. Modern imperialism – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij Industrieel Kapitalisme omdat de andere twee begrippen De Volgens van het Modern imperialism Zorgde erom dat er meer grondstoffen konden worden geproduceerd industrialisatie
kan niet allemaal met de hand

Voorbeeld 3

Ronde 4: Welk Woord Weg?

Doel: Je kan verbanden leggen tussen de begrippen "modern imperialism", "industrialisatie" en "industriële kapitalisme" door de opdracht Welk Woord Weg uit te voeren.

Wat ga je doen?

1. De ronde duurt 10 minuten.
2. In deze ronde werk je individueel of samen met een klasgenoot.
→ Uitdaging: lees verder bij Welk Woord Weg 2 op de volgende pagina.
3. Hieronder staan drie woorden bij Welk Woord Weg 1.
4. Kies samen met je klasgenoot **Welk Woord Weg** kan.
5. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)
6. Herhaal stap 4 en 5 nog twee keer. Kies een ander woord dat weg kan uit de woordenreeks. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)

Welk Woord Weg 1

1. Modern imperialism – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij alleen trafik machines en inkomen van de industrialisatie te maken hebben

2. Modern imperialism – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij doel modern imperialism in het industriële kapitalisme links omhoog gegaan

3. Modern imperialism – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij modern imperialism was een goed plan en st hielp de industrialisatie door de kosten die se verlaagde in modern imperialism

Voorbeeld 4

Ronde 4: Welk Woord Weg?

Doel: Je kan verbanden leggen tussen de begrippen "modern imperialisme", "industrialisatie" en "industrieel kapitalisme" door de opdracht Welk Woord Weg uit te voeren.

Wat ga je doen?

1. De ronde duurt 10 minuten.
2. In deze ronde werk je individueel of samen met een klasgenoot.
→ Uitdaging: lees verder bij Welk Woord Weg 2 op de volgende pagina.
3. Hieronder staan drie woorden bij Welk Woord Weg 1.
4. Kies samen met je klasgenoot **Welk Woord Weg** kan.
5. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)
6. Herhaal stap 4 en 5 nog twee keer. Kies een ander woord dat weg kan uit de woordenreeks. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)

Welk Woord Weg 1

1. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij *Modern imperialisme* omdat de andere twee begrippen *gaan vooral over het produceren van producten*

2. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij *industrialisatie* omdat de andere twee begrippen *het gaan over de verandering van het productie proces*

3. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij *industrieel kapitalisme* omdat de andere twee begrippen *door de kolonien konden te grondstoffen verschaffen naar GB die verwerkt werden tot producten die weer verkocht konden worden in die kolonien*

Voorbeeld 5

Ronde 4: Welk Woord Weg?

Doel: Je kan verbanden leggen tussen de begrippen "modern imperialisme", "industrialisatie" en "industrieel kapitalisme" door de opdracht Welk Woord Weg uit te voeren.

Wat ga je doen?

1. De ronde duurt 10 minuten.
2. In deze ronde werk je individueel of samen met een klasgenoot.
→ Uitdaging: lees verder bij Welk Woord Weg 2 op de volgende pagina.
3. Hieronder staan drie woorden bij Welk Woord Weg 1.
4. Kies samen met je klasgenoot **Welk Woord Weg** kan.
5. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)
6. Herhaal stap 4 en 5 nog twee keer. Kies een ander woord dat weg kan uit de woordenreeks. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)

Welk Woord Weg 1

1. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij *modern imperialisme* omdat de andere twee begrippen *de mensen konden met de industrie en zowel mogelijk alle verbruiken modern imperialisme gaat meer over markt uitbreiding*

2. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij *modern imperialisme* omdat de andere twee begrippen *dit is markt uitbreiden en het verbinden van beide wereld kief de industrialisatie gaat over een kwantiteitsverschil maar meer over in de verband met markt*

3. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij *industrieel kapitalisme* omdat de andere twee begrippen *over industrie gaat en hoe te met machines en productie zowel mogelijk gold met verbruiken modern imperialisme gaat meer over markt uitbreiding en met over industrie*

Voorbeeld 6

Bijlage 6 – Evaluatie: de focusgroep

Hieronder een overzicht van de vragen die gesteld zijn aan de focusgroep:

1. Wat heb je geleerd na deze opdracht?
2. Heb je de lesdoelen bereikt? Waarom wel of niet?
 - ➔ Het algemene lesdoel: Je kan verbanden leggen tussen historische begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk aan de hand van drie voorbeelden.
 - ➔ De specifieke lesdoelen per ronde:
 - Je kan minstens 10 dingen noemen die te maken hebben met de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme door een *mindmap* te maken.
 - Je kan in eigen woorden uitleggen wat de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme betekenen door de definitie van deze begrippen in één zin op te schrijven.
 - Je kan een chronologische, ruimtelijke en sociale context maken bij de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme.
 - Je kan verbanden leggen tussen de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme door de opdracht Welk Woord Weg uit te voeren.
3. Heeft de opbouw van de opdracht geholpen?
4. Vond je de opdracht relevant (=belangrijk om te doen)? Waarom wel of niet?
5. Wat vonden jullie goed aan de opdracht? Waarom vonden jullie dit goed?
6. Wat vonden jullie lastig aan de opdracht? Waarom vonden jullie dit lastig?

Bijlage 7 – Evaluatie: herontwerp

Het Britse Rijk – Modern imperialisme en de industrialisatie

Lesdoel: Je kan verbanden leggen tussen historische begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk aan de hand van drie voorbeelden.

We gaan aan de slag met het leggen van verbanden tussen historische begrippen uit de Historische Context Het Britse Rijk. We kijken specifiek naar het kenmerkende aspect ‘de moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie’. De begrippen waarop we ons focussen zijn het modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme. We maken deze opdracht in drie rondes. Elke ronde heeft een moeilijkere opdracht die staat achter ‘→Uitdaging’. Je kunt ervoor kiezen om deze uitdagende opdracht te maken maar dit is niet verplicht. Als je klaar bent met alle rondes, lever je de opdracht in bij de docent.

Ronde 1: Wat betekent het begrip?

Doel: Je kan in eigen woorden uitleggen wat de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme betekenen door de definitie van deze begrippen in één zin op te schrijven en door van elk begrip drie dingen op te noemen die te maken hebben met dat begrip.

Wat ga je doen?

1. De ronde duurt 10 minuten.
2. In deze ronde werk je samen met een klasgenoot.
3. Gebruik jouw boek of aantekeningen.
4. Schrijf hieronder in jouw eigen woorden **en** in één zin de definitie op van de volgende drie begrippen: modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme.
→ Uitdaging: schrijf de definitie van de begrippen op **zonder** het boek of de aantekeningen te gebruiken.
5. Benoem 3 dingen die te maken hebben met de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme.
6. Als je klaar bent, kun je aan de slag met de ronde 2.

→ Zie de volgende bladzijde voor de opdracht

Vul in:

Het modern imperialisme betekent ...

Noem 3 dingen die te maken hebben met het modern imperialisme:

- 1.
- 2.
- 3.

Industrialisatie betekent ...

Noem 3 dingen die te maken hebben met industrialisatie:

- 1.
- 2.
- 3.

Industrieel kapitalisme betekent ...

Noem 3 dingen die te maken hebben met industrieel kapitalisme:

- 1.
- 2.
- 3.

Ronde 2: Wat is de historische context van het begrip?

Doel: Je kan een chronologische, ruimtelijke en sociale context maken bij de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme.

Wat ga je doen?

1. De ronde duurt 15 minuten.
2. Gebruik voor deze opdracht jouw boek of aantekeningen.
3. In deze ronde werk je individueel of samen in groepjes van drie.
4. Iedereen kiest één begrip.
5. Je beantwoordt de onderstaande vragen over één van de volgende begrippen: modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme. Als je klaar bent help je jouw groepsgenoot.
→ Uitdaging: je beantwoordt de vragen **zonder** het boek of de aantekeningen te gebruiken.
6. Je wisselt jouw antwoorden uit met de antwoorden van jouw groepsgenoten.
7. Je schrijft de antwoorden van de andere begrippen op zodat het vragenblad **volledig** is ingevuld.

Modern imperialisme

Chronologische context

In welk tijdvak vond het modern imperialisme plaats?

In welke eeuw vond het modern imperialisme plaats?

Vanaf wanneer begon het modern imperialisme?

Ruimtelijke context

Waar op de wereld speelde het modern imperialisme zich af?

Op welke geografische schaal speelde het moderne imperialisme zich af (lokaal, regionaal, nationaal, internationaal of mondiaal)?

Sociale context

Wie had de politieke macht in de Britse koloniën?

Welke bestuursvorm was er in de Britse koloniën?

Wat was het wereldbeeld van de bevolking van de Britse koloniën over het modern imperialisme?

Wat was het wereldbeeld van de bevolking van Groot-Brittannië over het modern imperialisme?

Industrialisatie

Chronologische context

In welk tijdvak vond de industrialisatie plaats?

In welke eeuw vond de industrialisatie plaats?

Vanaf wanneer begon de industrialisatie?

Ruimtelijke context

Waar begon de industrialisatie?

Waar op de wereld speelde de industrialisatie zich nog meer af?

Op welke geografische schaal speelde de industrialisatie zich af (lokaal, regionaal, nationaal, internationaal of mondiaal)?

Sociale context

Wie had de politieke macht in het moederland?

In wat voor een maatschappij leefden de bevolking in het moederland?

Hoe waren de leefomstandigheden van de bevolking in het moederland?

Wat was het wereldbeeld van de bevolking van het moederland?

Industrieel kapitalisme

Chronologische context

Wat voor soort kapitalisme was er vóór het industrieel kapitalisme?

In welk tijdvak gaat het over het industrieel kapitalisme?

In welke eeuw gaat het over het industrieel kapitalisme?

Ruimtelijke context

Waar haalden het moederland grondstoffen vandaan?

Waar werden producten geproduceerd?

Op welke geografische schaal speelde het industrieel kapitalisme zich af (lokaal, regionaal, nationaal, internationaal of mondiaal)?

Sociale context

Wie had de leiding in de wereldeconomie?

Wat was het doel van het industrieel kapitalisme?

Wat was het wereldbeeld van ondernemers van het moederland?

Wat was het wereldbeeld van de bevolking van de koloniën over het industrieel kapitalisme?

Ronde 3: Welk Woord Weg?

Doel: Je kan verbanden leggen tussen de begrippen modern imperialisme, industrialisatie en industrieel kapitalisme door de opdracht Welk Woord Weg uit te voeren.

Wat ga je doen?

1. De ronde duurt 10 minuten.
2. In deze ronde werk je individueel of samen met een klasgenoot.
➔ Uitdaging: lees verder bij Welk Woord Weg 2 op de volgende pagina.
3. Hieronder staan drie woorden bij Welk Woord Weg 1.
4. Kies samen met je klasgenoot **Welk Woord Weg** kan.
5. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)
➔ Leg uit of het gaat om een oorzaak, gevolg, verandering of continuïteit.
➔ Gebruik in jouw antwoord telkens twee van de volgende begrippen: koloniën, grondstoffen, textielindustrie, Industriële Revolutie, afzetmarkt, transportrevolutie, koloniale expansie, handel of Brits gezag.
6. Herhaal stap 4 en 5 nog twee keer. Kies een ander woord dat weg kan uit de woordenreeks. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)

Welk Woord Weg 1

1. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere twee begrippen

.....
.....
.....

2. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere twee begrippen

.....
.....
.....

3. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere twee begrippen

.....
.....
.....

Welk Woord Weg 2

1. Hieronder staan drie woorden bij Welk Woord Weg 2.
➔ Tip: zoek de betekenis van de woorden die je niet kent eerst op voordat je aan de slag gaat.
2. Kies samen met je klasgenoot **Welk Woord Weg** kan.
3. Schrijf het woord op en leg daaronder uit waarom dit woord niet bij de andere twee woorden past en waarom de andere begrippen wel bij elkaar passen (wat hebben ze gemeenschappelijk?)
➔ Leg uit of het gaat om een oorzaak, gevolg, verandering of continuïteit.
➔ Gebruik in jouw antwoord telkens twee van de volgende begrippen: koloniën, grondstoffen, textielindustrie, Industriële Revolutie, afzetmarkt, transportrevolutie, koloniale expansie, racisme, beschavingsmissie, handel, inheemse volken of Brits gezag.
4. Herhaal stap 3 totdat alles is gemaakt.

Welk Woord Weg 2

1. Modern imperialisme – industrialisatie – industrieel kapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere twee begrippen

.....
.....
.....
.....

2. Industriële Revolutie – industrieel kapitalisme – handelskapitalisme

Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere twee begrippen

.....
.....
.....
.....

3. Industrialisatie – afzetmarkt – militair overwicht

Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere twee begrippen

.....
.....
.....
.....

4. Modern imperialisme – nationalisme – concurrentie

Dit begrip hoort er niet bij omdat de andere twee begrippen

.....
.....
.....
.....

